

Πάρις Μηλίσης Γεώργιος Μηλίσης

Πολιτική παιδεία

Β' Γενικού Λυκείου
Γενικής παιδείας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	7
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	40
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	64
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	89
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΗ	116
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	126
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ	133
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	147
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	153
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	162
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.	170
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	182
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	195

Στις Απαντήσεις, οι αριθμοί μέσα στις παρενθέσεις παραπέμπουν στις αντίστοιχες σελίδες του σχολικού βιβλίου «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ Β΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ, Πέτρος Φ. Μάραντος»

Α. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1.1 Η κοινωνικοποίηση του ατόμου

Η κοινωνικοποίηση

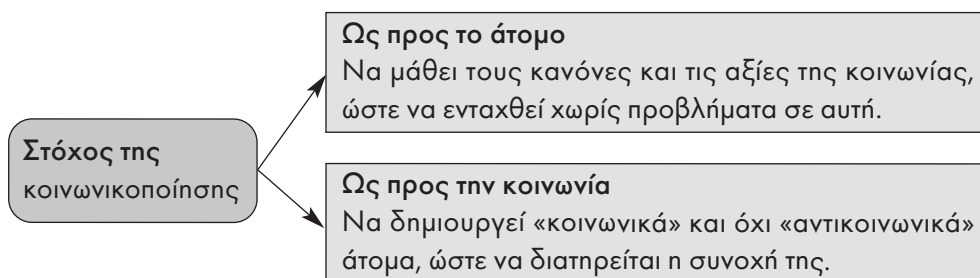
Κάθε κοινωνία έχει τη δική της κουλτούρα (ένα σύνολο κοινών αξιών, εννοιών, «πιστεύω», αντιλήψεων, πεποιθήσεων, εθίμων, κανόνων, σύμβολων, παραδόσεων κτλ.), την οποία μαθαίνει και μεταβιβάζει στα μέλη της, μέσω της κοινωνικοποίησης.

Κοινωνικοποίηση είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο μαθαίνει και ενσωματώνει τις αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας (αλληλεγγύη, καθαριότητα, σεβασμό προς τους άλλους κτλ.) και έτσι εντάσσεται σε αυτή.

Μέσω της κοινωνικοποίησης:

- το άτομο αποκτά μια κοινωνικά επιθυμητή συμπεριφορά και μπορεί να επιβιώσει στην κοινωνία, αλλά και η κοινωνία μπορεί να διατηρεί τη συνοχή της
- οριοθετούνται συμπεριφορές που η ομάδα και η κοινωνία δέχονται ως ορθές
- καθορίζονται τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιούν τα άτομα για να ασκούν τα δικαιώματα και να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους.

Η κοινωνικοποίηση στοχεύει και στο άτομο και στην κοινωνία.

Πότε αρχίζει και πότε τελειώνει η κοινωνικοποίηση

Αρχίζει από τη γέννηση του ανθρώπου ή καλύτερα από τη στιγμή της σύλληψης (π.χ. η διατροφή και η συναισθηματική κατάσταση της εγκύου επιδρούν στο έμβρυο). Γι' αυτό και η άποψη πολλών γονιών για το παιδί τους «άσ' το να μεγαλώσει και θα μάθει» είναι λανθασμένη, γιατί όσο μεγαλώνει το παιδί τόσο δυσκολότερα μαθαίνει.

Δεν τελειώνει ποτέ, συνεχίζεται σε όλη τη ζωή του ανθρώπου, αφού συνεχώς αποκτά γνώσεις και εμπειρίες, με τις οποίες αναθεωρεί αξίες, ιδέες, στάσεις, συμπεριφορές κτλ. Σήμερα, λόγω των συνεχών τεχνολογικών και κοινωνικών αλλαγών, είναι σωστότερο να μιλάμε για διαρκή επανακοινωνικοποίηση του ατόμου.

Η κοινωνικοποίηση τροποποιείται

- Στον χώρο: Κάθε κοινωνία, στον ίδιο χώρο, κοινωνικοποιεί με τον δικό της τρόπο τα μέλη της. Για παράδειγμα, αλλιώς κοινωνικοποιεί τα μέλη της μια αφρικανική κοινωνία και αλλιώς τα κοινωνικοποιεί η ελληνική.
- Στον χρόνο: Αλλιώς μια κοινωνία κοινωνικοποιούσε τα μέλη της πριν από πεντακόσια χρόνια, αλλιώς πριν από πενήντα και αλλιώς σήμερα.
- Ως προς το φύλο: Άλλες αξίες και κανόνες μαθαίνει στους άντρες και άλλες στις γυναίκες.

Η κοινωνικοποίηση είναι πολυδιάστατη και πολύπλοκη

Ο καθένας μας, επειδή συμμετέχει σε πολλές ομάδες (οικογένεια, σχολείο, εκκλησία κτλ.) γίνεται δέκτης διαφορετικών ή και αντιφατικών αρχών και αξιών. Έτσι, η κοινωνικοποίηση είναι μια πολυδιάστατη και πολύπλοκη διαδικασία, γιατί υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί φορείς κοινωνικοποίησης που μεταβιβάζουν πολλά και διαφορετικά μηνύματα (αξίες, κανόνες, πρότυπα συμπεριφοράς) στο άτομο. Τα μηνύματα αυτά είναι, μερικές φορές, αντιφατικά μεταξύ τους και αυτό δημιουργεί μια διλημματική κατάσταση στο άτομο, η οποία εκφράζεται με το ερώτημα «τι να ακολουθήσω». Τελικά, το άτομο διαμορφώνει τη συμπεριφορά του ανάλογα:

- Με τα πρότυπα συμπεριφοράς της ομάδας και της κοινωνίας όπου ανήκει, καθώς και με τα περιθώρια που έχει για να διαφοροποιηθεί από αυτά τα πρότυπα. Παράδειγμα: μια ελαστική οικογένεια παρέχει πολύ περισσότερα περιθώρια διαφοροποίησης στα μέλη της από μια αυστηρή.
- Με τον βαθμό που αφομοιώνει και εσωτερικεύει τις αξίες και τους κανόνες των διάφορων ομάδων όπου συμμετέχει. Έτσι, εμπόδιο εσωτερίκευσης αποτελούν τα πολλά και αντιφατικά μηνύματα που δέχεται το άτομο από τις ομάδες στις οποίες συμμετέχει, αφού καθεμιά από αυτές επιδιώκει να προασπίσει τις δικές της αξίες και τη δική της συνοχή.

Το άτομο διαμορφώνει τη συμπεριφορά του με βάση:

Τα πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η ομάδα και τα περιθώρια που έχει για να διαφοροποιηθεί από αυτά τα πρότυπα.

Τον βαθμό αφομοίωσης και εσωτερίκευσης των κανόνων και αξιών των ομάδων όπου συμμετέχει.

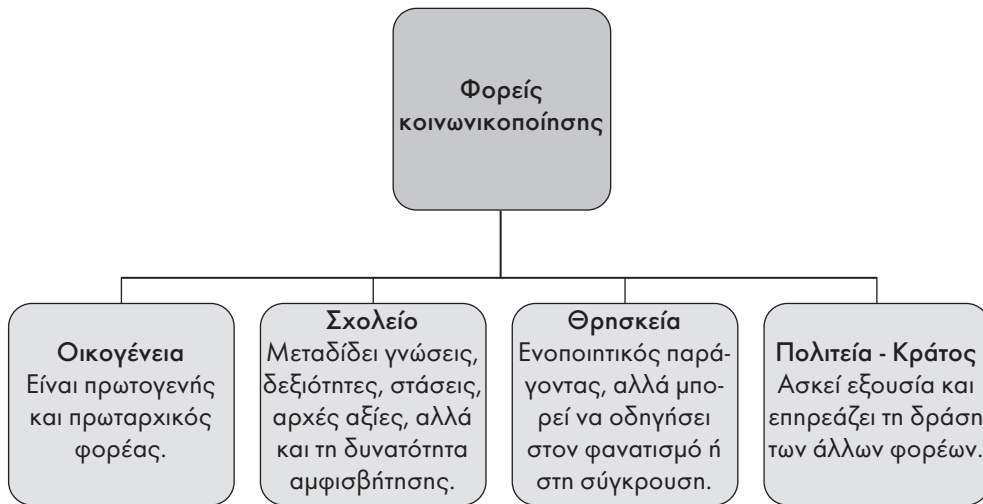
Η κοινωνικοποίηση στην περίοδο της εφηβείας και της ενηλικίωσης

Είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, γιατί το άτομο πρέπει να κάνει διάφορες επιλογές (σπουδές, επάγγελμα, επιλογή συντρόφου κτλ.) οι οποίες θα καθορίσουν το μέλλον του. Σε αυτή την ηλικία «αποδεικνύεται» αν η προηγούμενη κοινωνικοποίηση ήταν επιτυχημένη ή προβληματική.

1.2 Παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας

1.2.1 Φορείς κοινωνικοποίησης

Οι βασικοί φορείς κοινωνικοποίησης είναι η οικογένεια, το σχολείο, η θρησκεία και η πολιτεία – το κράτος.

Η οικογένεια

Θεωρείται πρωτογενής φορέας κοινωνικοποίησης και επειδή έχει μεγάλη σπουδαιότητα θεωρείται και πρωταρχικός. Υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες, διαφέρει όμως ως προς τη δομή της από κοινωνία σε κοινωνία. Επηρεάζει το άτομο περισσότερο από τους άλλους φορείς και είναι αυτή που θα τους αφήσει ή δε θα τους αφήσει περιθώρια επίδρασης.

Ο τρόπος που ανατρέφονται τα παιδιά στην οικογένεια επηρεάζει καθοριστικά τον χαρακτήρα και τη μετέπειτα πορεία τους, και αυτό κάθε οικογένεια πρέπει να το γνωρίζει και να δρα ανάλογα.

Το σχολείο

Μεταδίδει γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις, αλλά ταυτόχρονα επιδιώκει να μεταδώσει και τις αρχές και τις αξίες της κοινωνίας.

Στις δημοκρατικές κοινωνίες, η εκπαίδευση προσφέρει και τη δυνατότητα αμφισβήτησης και αλλαγής του υπάρχοντος συστήματος.

Η θρησκεία

Ρυθμίζει τη σχέση του ανθρώπου με το ιερό και το θείο, και επιδρά τόσο στη συμπεριφορά του όσο και στην οργάνωση της κοινωνίας.

Η θρησκευτική πίστη ενοποιεί τα μέλη μιας κοινωνίας, όμως αν υπάρχει θρησκευτικός φανατισμός, τα οδηγεί στον διαχωρισμό ή/και στη σύγκρουση. Φυσικά, δεν ευθύνεται η θρησκεία γι' αυτό, αλλά οι άνθρωποι που τη χρησιμοποιούν για να πετύχουν τους στόχους τους.

Η πολιτεία – το κράτος

Είναι από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης, ιδιαίτερα το σύγχρονο παρεμβατικό κράτος, που επεμβαίνει σε όλους τους τομείς (οικονομία, παιδεία, υγεία, κατοικία κτλ.)

Με την εξουσία που έχει (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική) επηρεάζει τους άλλους φορείς καθώς και τη ζωή των πολιτών από τη γέννησή τους (με την έκδοση πιστοποιητικού γέννησης) μέχρι τον θάνατό τους (με την έκδοση πιστοποιητικού θανάτου).

Όμως, δεν είναι παντοδύναμο, γιατί το άτομο μπορεί να αναπτύξει πολλούς τρόπους αντίδρασης ακόμα και στο πιο αυταρχικό κράτος.

1.2.2 Ο ρόλος του ατόμου στη διαδικασία κοινωνικοποίησής του

Τα άτομα εσωτερικεύουν τους κανόνες και τις αξίες των φορέων κοινωνικοποίησης με:

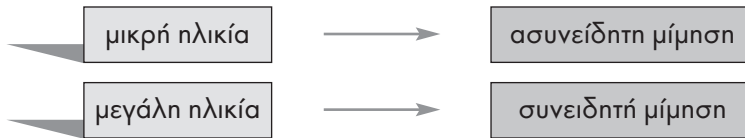
- τη μίμηση-ταύτιση
- τις συστάσεις και τις εντολές
- τον έλεγχο.

Μίμηση-ταύτιση

Ο άνθρωπος είναι μιμητικό ον και από πολύ μικρός μαθαίνει να «αντιγράφει» το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει. Η μίμηση στη μικρή ηλικία είναι ασυνείδητη, αλλά όσο μεγαλώνει ο άνθρωπος γίνεται περισσότερο συνειδητή.

Η μίμηση οδηγεί στην ταύτιση και στην απόκτηση συλλογικής ταυτότητας. Έτσι, το άτομο, εκτός από την ατομική του ταυτότητα (Εγώ), αποκτά και συλλογική ταυ-

τότητα (Εμείς). Η ταύτιση όμως είναι επιλεκτική, δηλαδή το άτομο ταυτίζεται ως έναν βαθμό με τις ομάδες όπου συμμετέχει.¹

Συστάσεις και εντολές

Ο άνθρωπος, από τη μικρή του ακόμη ηλικία, δέχεται συστάσεις και εντολές από διάφορους φορείς (οικογένεια, σχολείο, συλλόγους κτλ.) και μέσω αυτών κοινωνικοποιείται. Για να είναι αποτελεσματική η κοινωνικοποίηση, απαιτείται να υπάρχει σαφήνεια και συνέπεια λόγων και έργων.

Παραδείγματα:

- Αν ο πατέρας έχει διαφορετική συμπεριφορά από τη μητέρα, τότε στο παιδί δημιουργούνται προβλήματα κοινωνικοποίησης.
- Οι γονείς που λένε στα παιδιά τους να μην παρακολουθούν πολλές ώρες τηλεόραση, γιατί αυτά που προσφέρει είναι σκουπίδια, πρέπει και οι ίδιοι να το εφαρμόζουν.

Έλεγχος

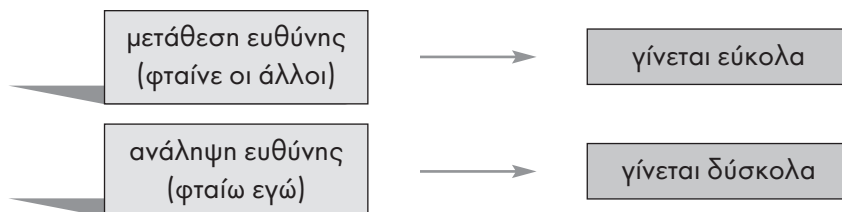
Από πολύ μικρή ηλικία αρχίζει ο έλεγχος πάνω στη συμπεριφορά του ατόμου. Αρχικά, μέσα στην οικογένεια, μαθαίνει τι είναι καλό και τι είναι κακό. Στη συνέχεια, το σχολείο, το κράτος, τα μεγαλύτερα άτομα κτλ. αναμένουν από αυτό ορισμένη συμπεριφορά και συνεχώς του ασκούν έλεγχο.

Το άτομο δεν είναι tabula rasa, ούτε παθητικός δέκτης

Το άτομο δεν είναι tabula rasa (άγραφος πίνακας) πάνω στον οποίο οι φορείς κοινωνικοποίησης μπορούν να γράψουν ό,τι θέλουν. Ούτε είναι ένας παθητικός δέκτης που δέχεται τα μηνύματά τους δίχως να τα επεξεργάζεται. Αντιθέτως, ο καθένας μας δέχεται, επεξεργάζεται, αφομοιώνει και αντιδρά με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο.

Επομένως, η ευθύνη των φορέων κοινωνικοποίησης μπορεί να είναι πρωταρχική, αλλά είναι ευθύνη ως έναν βαθμό, διότι από εκεί και πέρα υπεύθυνο είναι το ίδιο το άτομο, για το οποίο είναι πολύ πιο εύκολο να κάνει μετάθεση παρά ανάληψη ευθύνης.

1. Το άτομο αποκτά τόσες συλλογικές ταυτότητες όσες και οι ομάδες στις οποίες συμμετέχει.

1.3 Οι κοινωνικές αξίες

1.3.1 Έννοια, κατηγορίες

Οι κοινωνικές αξίες:

Είναι γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν την κοινωνία και τα άτομα.

Λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για να αξιολογήσουμε τους εαυτούς μας και τους άλλους.

Η ύπαρξη των κοινωνικών αξιών είναι ανεξάρτητη από την ύπαρξη των ατομικών αξιών. Για παράδειγμα, η αλήθεια και η εμπιστοσύνη είναι αξίες της ελληνικής κοινωνίας, ανεξάρτητα αν υπάρχει θετική ή αρνητική στάση κάποιων ατόμων απέναντι σε αυτές. Οι κοινωνίες αποδίδουν μεγάλη σημασία στις αξίες γιατί αποτελούν σημείο αναφοράς για τα μέλη τους και συμβάλλουν στη συνοχή τους.

Για τους αρχαίους Έλληνες οι κοινωνικές αξίες αποτελούν στοιχεία του πολιτισμού, είναι χρήσιμες τόσο για το άτομο όσο και για την κοινωνία και διδάσκονται μάλλον με το παράδειγμα παρά με τις θεωρίες.

Διακρίσεις αξιών

(κάποιες αξίες υπάρχουν σε περισσότερες κατηγορίες)

1ο κριτήριο: Το άτομο ή η κοινωνία

Ατομικές Θάρρος, υπομονή, πίστη, δικαιοσύνη κτλ.

Συλλογικές Αλληλεγγύη, προσαρμοστικότητα, ανεξαρτησία, ανεκτικότητα κτλ.

2ο κριτήριο: Ο τομέας της κοινωνίας

Κοινωνικές Αλληλεγγύη, ανεκτικότητα, ευρύτητα πνεύματος κτλ.

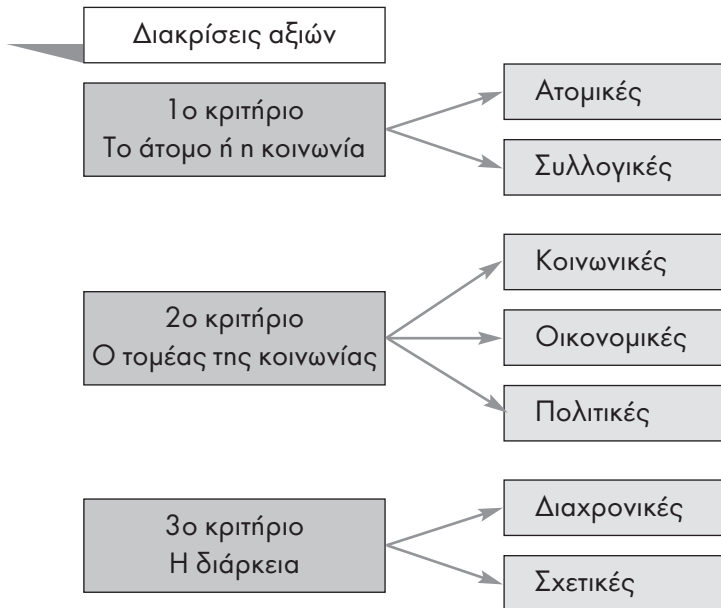
Οικονομικές Εργασιακή και επιχειρηματική ηθική, εργατικότητα, περιουσία κτλ.

Πολιτικές Ελευθερία, ισότητα, δικαιοσύνη, διάλογος, συμμετοχή στα κοινά κτλ.

3ο κριτήριο: Η διάρκεια

Σχετικές Η διάρκειά τους είναι ορισμένη και, συνήθως, δεν ισχύουν σε όλες τις κοινωνίες (τίτλοι ευγενείας, χρήμα κτλ.).

Διαχρονικές Ισχύουν σε όλες τις εποχές και σε όλες τις κοινωνίες (σεβασμός στους θεούς, η μνήμη των νεκρών, απαγόρευση αιμομιξίας κτλ.).

Αξίες της ελληνικής κοινωνίας

Όπως κάθε κοινωνία, έτσι και η ελληνική έχει το δικό της σύστημα αξιών. Κάποιες από αυτές τις αξίες περιέχονται στο Σύνταγμα και είναι:

- ο σεβασμός και η προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου
- η ελευθερία και η κοινοβουλευτική δημοκρατία
- η προστασία της παιδείας και της ορθόδοξης παράδοσης
- η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος
- η προστασία της διεθνούς ειρήνης και συνεργασίας
- η προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

1.3.2 Διαφοροποίηση των αξιών στον χώρο και στον χρόνο

Ορισμένες αξίες είναι προσωρινές ενώ άλλες είναι αιώνιες. Στην εποχή μας, μάλιστα, έχουν διαμορφωθεί νέες αξίες, οι οποίες έχουν γίνει ή τείνουν να γίνουν παγκόσμιες, όπως για παράδειγμα η ειρηνική επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών, η προστασία του περιβάλλοντος κτλ.

Μεταβολή των αξιών

α) Ως προς τον χώρο

Κάθε κοινωνία, λόγω των δικών της κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, τεχνολογικών κτλ. συνθηκών, διαμορφώνει τις δικές της αξίες, οι οποίες μπορεί να μοιάζουν ή να διαφέρουν από τις αξίες μιας άλλης κοινωνίας. Για παράδειγμα, οι αξίες «φιλότιμο» και «λεβεντιά» είναι αξίες της ελληνικής κοινωνίας, ενώ η αξία «εκπαίδευση» υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες, δίχως όμως να έχει την ίδια σπουδαιότητα σε όλες.

β) Ως προς τον χρόνο

Όταν μεταβάλλονται οι συνθήκες της κοινωνίας μεταβάλλονται και οι αξίες, επειδή αποτελούν συστατικά των κοινωνιών. Οι αξίες μέσα στον χρόνο μπορούν να μεταβληθούν:

- είτε βίαια, όταν υπάρχει σύγκρουση των διάφορων κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών ομάδων, ή όταν κατακτάται ένας λαός από έναν άλλο
- είτε αργά και αθέατα μέσα από τη φθορά των παλιών και την υιοθέτηση καινούριων αξιών.

Παράγοντες διαμόρφωσης των αξιών – ιεράρχηση αξιών

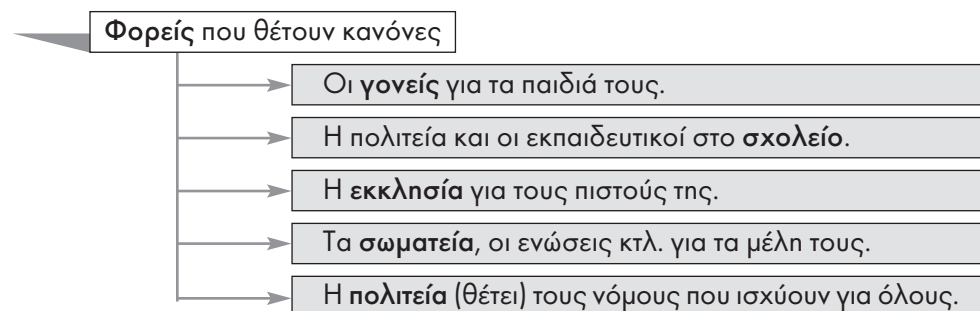
Οι ανθρώπινες ανάγκες και οι συνθήκες του περιβάλλοντος αποτελούν παράγοντες που διαμορφώνουν τις ανθρώπινες αξίες. Κάθε άτομο αλλά και κάθε κοινωνία κάνουν τη δική τους ιεράρχηση αξιών.

1.4 Οι κοινωνικοί κανόνες

1.4.1 Έννοια και κατηγορίες

Οι κοινωνικοί κανόνες

Είναι πρότυπα συμπεριφοράς, κοινωνικώς αποδεκτά, τα οποία ρυθμίζουν και αξιολογούν τις συμπεριφορές των μελών της κοινωνίας. Η ύπαρξή τους είναι απαραίτητη για την οργάνωση, τη συνοχή και τη σταθερότητα της κοινωνίας.

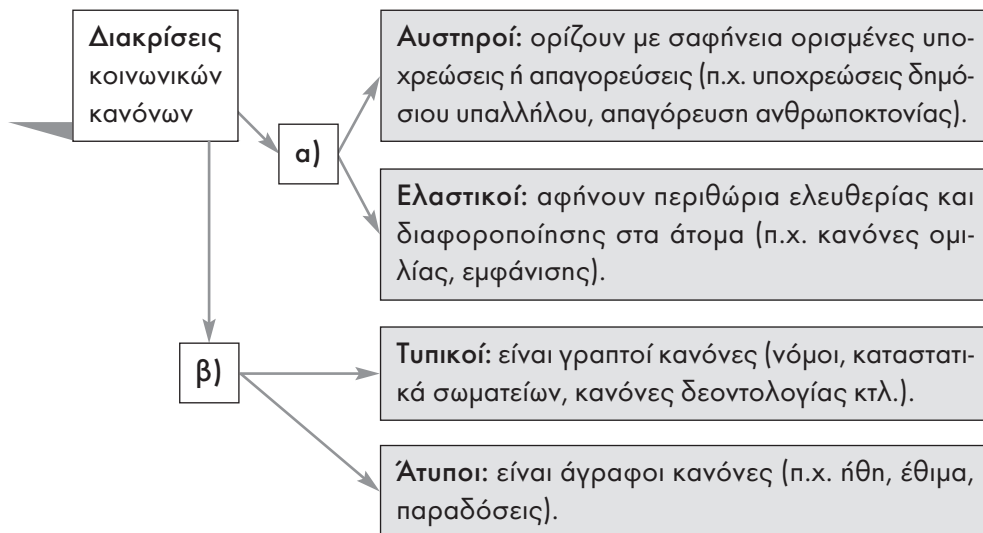
Κυρώσεις

Όταν ένα άτομο ή μια ομάδα παραβαίνει κάποιον κανόνα υφίσταται κυρώσεις, οι οποίες έχουν αποτέλεσμα:

- τον **εσωτερικό έλεγχο** (αισθήματα ενοχής, ντροπής, κατωτερότητας κτλ.)
- τον **εξωτερικό έλεγχο** (κοινωνική κριτική, αποδοκιμασία, απομόνωση κτλ.).

Για ποιους ισχύουν οι κανόνες;

Ορισμένοι κανόνες ισχύουν **για όλα τα άτομα** (π.χ. η απαγόρευση της κλοπής), αλλά υπάρχουν και κανόνες που ισχύουν **για ορισμένα άτομα** που έχουν διαφορετικές θέσεις και ρόλους μέσα στην κοινωνία (π.χ. άλλοι κανόνες αμφίεσης ισχύουν για έναν μαθητή και άλλοι για έναν εξωσχολικό).

1.4.2 Σχέση κοινωνικών αξιών και κανόνων

Οι κοινωνικές αξίες

Είναι γενικές αρχές που προσανατολίζουν την κοινωνία και τα άτομα και λειτουργούν ως **κατευθυντήριοι άξονες** για τις συμπεριφορές μας (καλές-κακές, δίκαιες-άδικες κτλ.).

Το σύνολο των υποχρεωτικών κοινωνικών κανόνων

Αποτελεί το δίκαιο και **ρυθμίζει** την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων.

Σχέση κοινωνικών αξιών και κανόνων

Σε μια κοινωνία υπάρχουν διάφορες αξίες (ελευθερία, διάλογος, δικαιοσύνη, ατομική περιουσία κτλ.), κάποιες από αυτές η κοινωνία τις ξεχωρίζει, τις θεωρεί πιο σημαντικές, γι' αυτό και τις καθιερώνει ως κανόνες. Με αυτόν τον τρόπο, η

κοινωνία καταφέρνει και **προστατεύει** τις σημαντικές αξίες της με κανόνες δικαίου (π.χ. η προστασία της ελευθερίας, η προστασία της περιουσίας).

Επομένως, μεταξύ αξιών και κανόνων υπάρχει άμεση σχέση, και οι κοινωνικοί κανόνες δεν είναι τίποτε περισσότερο παρά αποτύπωση των κοινωνικών αξιών.

1.4.3 Προσαρμογή, συμμόρφωση και κοινωνική ανανέωση

Από τι εξαρτάται η προσαρμογή και η συμμόρφωση του ατόμου

Η προσαρμογή, η συμμόρφωση και η ένταξη του ατόμου στην ομάδα και στην κοινωνία εξαρτάται, κυρίως, από το πόσο αποτελεσματικά λειτούργησαν οι φορείς κοινωνικοποίησης, κυρίως η οικογένεια και το σχολείο.

Το άτομο δε θα έχει προβλήματα προσαρμογής:

- αν αυτονομηθεί έγκαιρα από την οικογένεια
- αν προετοιμάστηκε κατάλληλα να αντιμετωπίζει την πραγματικότητα
- αν κατάλαβε ότι δεν έχει μόνο δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις απέναντι του εαυτού του απέναντι στο κοινωνικό σύνολο.

Ανεύθυνη κοινωνικοποίηση-υπερπροστασία

Από την πλευρά της οικογένειας τόσο η υπερπροστασία όσο και η ανεύθυνη κοινωνικοποίηση δημιουργούν αδυναμίες προσαρμογής στο παιδί, με αποτέλεσμα:

- να αντιμετωπίζεται **εχθρικά**, από την ίδια την οικογένεια αλλά και από την κοινωνία
- ορισμένες φορές να στρέφεται σε **αντικοινωνική συμπεριφορά** (ναρκωτικά, χουλιγκανισμό κτλ.).

Η προσαρμογή εξαρτάται και από το άτομο και από την κοινωνία

Κάθε άτομο δε λειτουργεί μόνο ως παθητικός δέκτης αλλά και ως πομπός μηνυμάτων προς την κοινωνία, και την επηρεάζει. Δηλαδή μεταξύ ατόμου και κοινωνίας υπάρχει μια διαρκής σχέση αλληλεπίδρασης.

Αμφισβήτηση του κοινωνικού συστήματος

Όταν το άτομο αμφισβητεί το κοινωνικό σύστημα και αντιδρά στην εκμετάλλευση και στη μαζοποίηση, δηλαδή όχι όταν αρνείται απλώς το σύστημα αλλά όταν, ταυτόχρονα, έχει συνειδητή πρόταση για να το αλλάξει, τότε δεν υπάρχει θέμα προσαρμογής.

Η αμφισβήτηση του κοινωνικού συστήματος, με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να αποτελέσει έναν σημαντικό παράγοντα κοινωνικής ανανέωσης. Αντίθετα, μια συνεχής αμφισβήτηση των πάντων μπορεί να δηλώνει είτε μια προβληματική κοινωνία είτε μια προβληματική προσωπικότητα.

1.5 Ο κοινωνικός έλεγχος – Μορφές κοινωνικού ελέγχου

Ο κοινωνικός έλεγχος

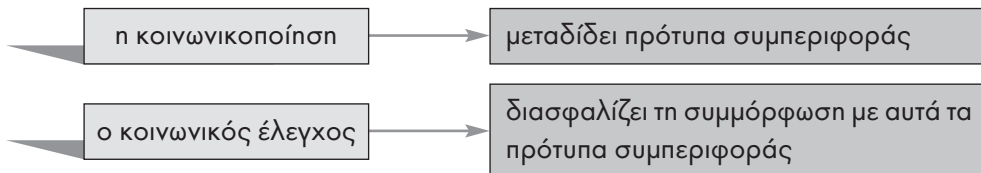
Περιλαμβάνει τα μέσα και τα μέτρα που χρησιμοποιεί η κοινωνία, ώστε τα μέλη της να έχουν ορισμένη συμπεριφορά, μέσα σε ορισμένα πλαίσια.

Είναι απαραίτητος γιατί η κοινωνικοποίηση από μόνη της αδυνατεί να «μάθει» στο άτομο ορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς, για να ενταχθεί στην κοινωνία.

Εξασφαλίζει τη «συμμόρφωση» του ατόμου με τους κανόνες και τις αξίες, γι' αυτό και δεν είναι απαραίτητος αν τα άτομα δεν παρεκκλίνουν.

Αν είναι υπερβολικός, μπορεί να φέρει τα αντίθετα από τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Η κοινωνικοποίηση και ο κοινωνικός έλεγχος δρουν συμπληρωματικά

Διακρίσεις κοινωνικού ελέγχου

Ο κοινωνικός έλεγχος ασκείται όταν τα άτομα παραβιάζουν τους κοινωνικούς κανόνες είτε γιατί δεν τους έχουν αφομοιώσει, είτε γιατί παρασύρονται, είτε γιατί τους αμφισβητούν. Μπορεί να είναι:

- **Προληπτικός:** αν ασκείται εκ των προτέρων, για να μην παρεκκλίνει το άτομο από τα καθιερωμένα πρότυπα συμπεριφοράς.
- **Κατασταλτικός:** αν ασκείται εκ των υστέρων, όταν το άτομο έχει παραβιάσει αυτά τα πρότυπα.²

Ο κοινωνικός έλεγχος ασκείται:

- είτε με **επιβραβεύσεις** (π.χ. έπαινος, επιδοκιμασία), οι οποίες σημαίνουν θετική αξιολόγηση της συμπεριφοράς,

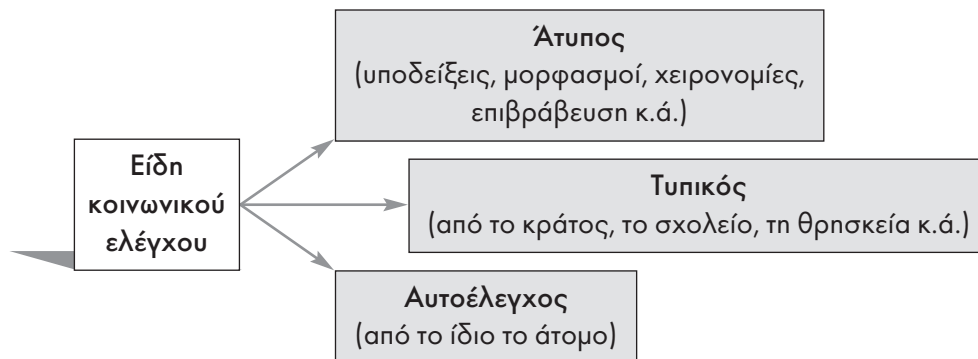
2. Παραδείγματα κοινωνικού ελέγχου

- Οι παραινήσεις των γονιών «να είσαι καλό παιδί, να διαβάζεις» είναι προληπτικός έλεγχος, και, αν δε συμμορφωθεί, θα υποστεί τον κατασταλτικό έλεγχο «αν δεν πάρεις καλούς βαθμούς, θα μειωθεί το χαρτζιλίκι σου».
- Ο νόμος σχετικά με την απαγόρευση της κλοπής λειτουργεί προληπτικά, δηλαδή «αναγκάζει» τους ανθρώπους να μην κλέβουν, αν όμως κλέψουν θα υποστούν κατασταλτικό έλεγχο (π.χ. θα τους επιβληθεί η προβλεπόμενη ποινή).

- είτε με **κυρώσεις** (π.χ. ψόγος, αποδοκιμασία), οι οποίες σημαίνουν αρνητική αξιολόγηση της συμπεριφοράς.

Είδη κοινωνικού ελέγχου:

- α) Άτυπος
- β) Τυπικός
- γ) Αυτοέλεγχος

α) Άτυπος κοινωνικός έλεγχος

Στηρίζεται:

στα ήθη, στα έθιμα, στις παραδόσεις, στους άγραφους νόμους της ομάδας ή της κοινωνίας. Δηλαδή, **δεν ασκείται με θεσμοθετημένα μέσα** (γραπτούς κανόνες, νομικές ή διοικητικές κυρώσεις).

Ασκείται:

με πολλούς τρόπους (υποδείξεις, χειρονομίες, μορφασμούς, σεβασμό, περιφρόνηση, κριτική, επιβράβευση, αποδοκιμασία κ.ά.). Και ασκείται κυρίως **σε μικρές ομάδες**, όπου οι σχέσεις είναι προσωπικές (οικογένεια, γειτονιά, χώρος εργασίας κτλ.).

Αποτελεσματικότητα

Ορισμένες φορές είναι πιο αποτελεσματικός από τον τυπικό έλεγχο, γιατί το άτομο δύσκολα αγνοεί την κοινωνική κατακραυγή.

β) Τυπικός κοινωνικός έλεγχος

Ασκείται:

από **θεσμοθετημένους φορείς** (σχολείο, θρησκεία, κράτος κτλ.). Κάθε φορέας αξιολογεί τη συμπεριφορά του ατόμου με τα δικά του μέσα και τρόπους και επιβάλλει τις προβλεπόμενες κυρώσεις. Όμως, κανένας φορέας δε λειτουργεί εκατό τοις εκατό θεσμοθετημένα.

Το κράτος είναι ο σημαντικότερος φορέας κοινωνικού ελέγχου γιατί:

- μέσω της **νομοθεσίας** ορίζει:

- τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται
- τα πλαίσια δράσης των άλλων φορέων.
- είναι ο μόνος θεσμός που μπορεί να ασκεί **νόμιμη βία**. Έχει το δικαίωμα να επιβάλλει κυρώσεις που μπορεί να φτάνουν από πρόστιμο (πληρωμή μερικών ευρώ) μέχρι την εσχάτη των ποινών, τη θανατική ποινή, η οποία στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καταργηθεί.

γ) Αυτοέλεγχος

Ασκείται:

από το **ίδιο το άτομο**, για να ελέγξει τη συμπεριφορά του:

- είτε γιατί έχει αποδεχθεί τους κοινωνικούς κανόνες ως λογικούς και αναγκαίους,
- είτε γιατί φοβάται τις κυρώσεις που θα υποστεί, αν τους παραβιάσει.

Για παράδειγμα, στον κανόνα «απαγορεύεται η κλοπή», το άτομο ασκώντας αυτοέλεγχο (είτε γιατί τον θεωρεί σωστό και αναγκαίο, είτε γιατί φοβάται την τιμωρία, είτε και για τους δύο λόγους), αξιολογεί τη συμπεριφορά του και συμπεριφέρεται ανάλογα.

Ο βαθμός αυτοελέγχου εξαρτάται:

- α) από τον **βαθμό εσωτερίκευσης**, δηλαδή από τον βαθμό που το άτομο έχει αφομοιώσει και αποδεχθεί τους κοινωνικούς κανόνες
- β) από την **αυστηρότητα των ποινών**, στην περίπτωση που παραβεί τον κανόνα
- γ) από τις **συνθήκες** στις οποίες δοκιμάζεται το άτομο.

Ο κοινωνικός έλεγχος επηρεάζεται:

Και από τα **κοινωνικά χαρακτηριστικά** των ατόμων στα οποία ασκείται. Για παράδειγμα:

- Οι ενήλικες έχουν μεγαλύτερα περιθώρια δράσης από τους ανηλίκους.
- Η χρηματική ποινή, για το ίδιο αδίκημα, μπορεί να διαφέρει ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του δράστη ή ανάλογα με τις συνθήκες που τελέστηκε το αδίκημα (π.χ. κατάσταση άμυνας).

Β. Η ΑΠΟΚΛΙΝΟΥΣΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

1.6 Αποκλίνουσα συμπεριφορά

1.6.1 Παράβαση και έγκλημα

Αποκλίνουσα συμπεριφορά έχουν:

- τα άτομα που δε ζουν σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες που επιβάλλει η κοινωνία (π.χ. οι εγκληματίες, οι τοξικομανείς, οι παραβάτες του Κ.Ο.Κ. κτλ.)
- κάποιες ομάδες (π.χ. χούλιγκαν)
- οι θρησκευτικές σέκτες (κλειστές θρησκευτικές ομάδες)
- οι συμμορίες δρόμων.

Εγκληματίας – έγκλημα

Σύμφωνα με τον ποινικό νόμο εγκληματίας θεωρείται ο οδηγός που κάνει ένα πλημμέλημα (υπερβαίνει το όριο ταχύτητας και τραυματίζει κάποιον), αλλά και ο οδηγός που κάνει ένα πταίσμα (υπερβαίνει το όριο ταχύτητας).

Αυτό σημαίνει ότι όλοι σχεδόν οι άνθρωποι έχουν αποκλίνουσα συμπεριφορά.

Το έγκλημα είναι αποτέλεσμα πολλών και σύνθετων παραγόντων και ο εγκληματίας είναι μια προβληματική προσωπικότητα, γιατί συνήθως έχει την αίσθηση ότι αντιδρά γιατί η κοινωνία τον αδικεί.

Η συμπεριφορά του ατόμου που αδικείται μπορεί να είναι:

- είτε νόμιμη, δηλαδή να δρα μέσα στα όρια των νόμων και των κοινωνικών κανόνων
- είτε παράνομη, δηλαδή να είναι εγκληματική δράση.

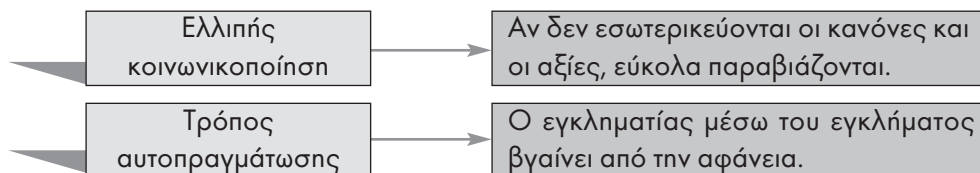
Λόγοι της αντικοινωνικής συμπεριφοράς

α) Η ελλιπής κοινωνικοποίηση

Το άτομο που δεν έμαθε και δεν εσωτέριε τους κανόνες και τις αξίες εύκολα τους παραβιάζει.

β) Τρόπος αυτοπραγμάτωσης

Ο καθ' έξιν ή κατ' επάγγελμα εγκληματίας, πριν κάνει το έγκλημα, συνήθως είναι στο περιθώριο και οι άλλοι τον αγνοούν. Διαπράττοντας το έγκλημα βγαίνει από την αφάνεια στην επιφάνεια και μέσω αυτού αυτοεπιβεβαιώνεται. Γι' αυτό και αυτοί οι εγκληματίες μέσα στη φυλακή νιώθουν άνετα, ενώ εκτός φυλακής έχουν πρόβλημα επικοινωνίας και βρίσκονται στο περιθώριο.

1.6.2 Οι εξαρτήσεις και η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών ως αποκλίνουσες συμπεριφορές

Εξαρτήσεις – αποκλίνουσες συμπεριφορές

Υπάρχουν εξαρτήσεις από το φαγητό, από τα γλυκά, από τα τυχερά παιχνίδια, από το διαδίκτυο, από τα ναρκωτικά κτλ. Κάποιες από αυτές δημιουργούν προβλήματα και στο άτομο και στην κοινωνία, γι' αυτό και χαρακτηρίζονται ως αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Ναρκωτικά

Η χρήση τους οδηγεί σε εθισμό με καταστρεπτικές συνέπειες για το άτομο. Η υπερβολική χρήση και οι μολύνσεις, κυρίως στα άτομα που μοιράζονται σύριγγες, οδηγούν σε ασθένειες (AIDS κτλ.), ακόμη και στον θάνατο.

Ναρκωτικά «του δρόμου»

Αποτελούν μεγάλο κίνδυνο για τους χρήστες και συνήθως αραιώνονται με τριμμένο γυαλί, ταλκ, απορρυπαντικές σκόνες και άλλες ουσίες.

Μαριχουάνα

Στην Ευρώπη, μελέτες σε 15χρονα παιδιά, έδειξαν ότι η χρήση μαριχουάνας κυμαίνεται από το 10% έως το 40%.

Αλκοόλ – αλκοολισμός

Αλκοολισμός είναι η κατάχρηση του αλκοόλ και αποτελεί ένα σημαντικό ατομικό και κοινωνικό πρόβλημα. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μεγάλη αύξηση της χρήσης αλκοόλ, κυρίως από νέους, οι οποίοι συνήθως πίνουν γιατί νομίζουν ότι γίνονται πιο όμορφοι, πιο καλοί, πιο επιθυμητοί κτλ.

Η χρήση του αλκοόλ κατατάσσεται πρώτη στη λίστα των παραγόντων που προκαλούν θάνατο ή αναπηρία στις προηγμένες χώρες και, σύμφωνα με έρευνες του Ελληνικού Ινστιτούτου Μεταφορών, «η κατανάλωση αλκοόλ εξακολουθεί να αποτελεί τη δεύτερη αιτία πρόκλησης ατυχημάτων στην περίπτωση των μοτοσικλετιστών, με τα θανάσιμα δυστυχήματα να αυξάνονται όσο μειώνεται η ηλικία του μοτοσικλετιστή».

1.7 Το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο

1.7.1 Τύποι εγκλημάτων

Έγκλημα

- για το δίκαιο είναι κάθε πράξη που τιμωρείται από τον ποινικό νόμο
- για την εγκληματολογία είναι κοινωνικό φαινόμενο και προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Τύποι εγκλημάτων (ως κοινωνικά φαινόμενα)

Τα πραγματικά εγκλήματα

Είναι αυτά που προσβάλλουν βασικές αξίες της κοινωνίας (π.χ. ζωή, ελευθερία, περιουσία).

Τα συμβατικά εγκλήματα

Είναι αυτά που προσβάλλουν κυρίως τους δράστες (π.χ. παραβίαση Κ.Ο.Κ., κάπνισμα σε χώρο που απαγορεύεται, οικοδομικές παραβάσεις).

Τύποι εγκλημάτων (με κριτήριο τη βαρύτητα της ποινής)

Πταίσματα

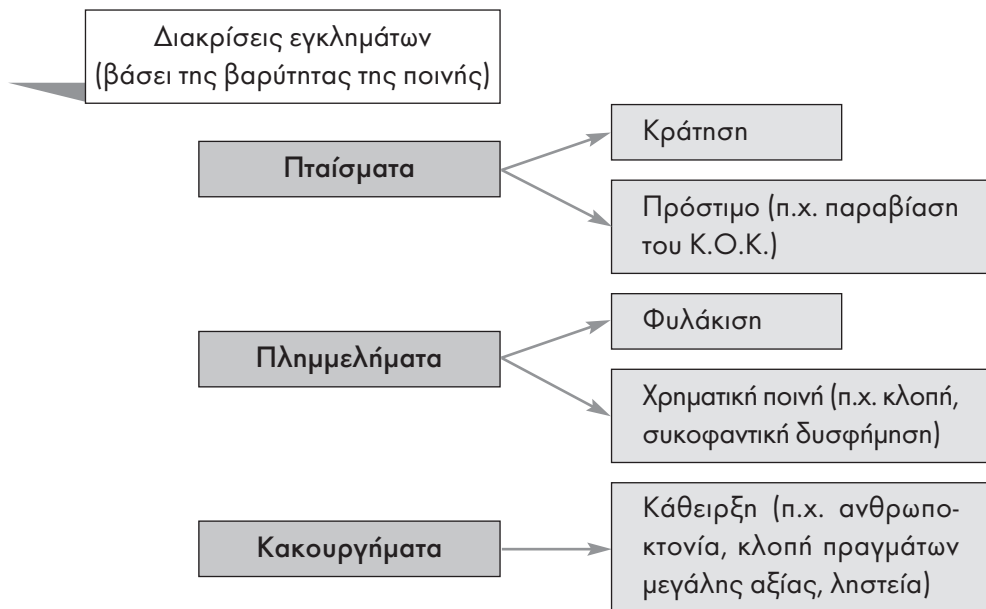
Οι πράξεις που τιμωρούνται με κράτηση ή πρόστιμο (π.χ. παραβίαση του Κ.Ο.Κ.).

Πλημμελήματα

Οι πράξεις που τιμωρούνται με φυλάκιση ή χρηματική ποινή (π.χ. κλοπή, συκοφαντική δυσφήμιση).

Κακουργήματα

Οι πράξεις που τιμωρούνται με κάθειρξη³ (π.χ. ανθρωποκτονία, κλοπή πραγμάτων μεγάλης αξίας, ληστεία).

3. Βαριά καταδίκη σε φυλάκιση για κακούργημα που διέπραξε ένας εγκληματίας.

Θεωρίες για το έγκλημα

Ορισμένες από αυτές το θεωρούν:

α) Βιολογικό φαινόμενο

Δηλαδή ότι το έγκλημα οφείλεται σε ορισμένα **βιολογικά χαρακτηριστικά** που έχει ο εγκληματίας από τη γέννησή του είτε λόγω κληρονομικότητας είτε επειδή δεν είχε ομαλή βιολογική εξέλιξη. Τα χαρακτηριστικά των εκ γενετής εγκληματιών μπορεί να είναι σωματικά (π.χ. ασυμμετρία του κρανίου) ή και ψυχικά (π.χ. αναισθησία).

β) Ατομικό φαινόμενο

Το έγκλημα οφείλεται **στις ψυχικές διεργασίες** που συμβαίνουν στο άτομο και οι οποίες το εμποδίζουν να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της κοινωνίας. Κάθε άτομο βιώνει μια σύγκρουση ανάμεσα στις δικές του προσδοκίες και στις προσδοκίες της κοινωνίας, και στην περίπτωση που δε βρει τη λύση σε αυτή τη σύγκρουση, τότε οδηγείται στο έγκλημα.

γ) Κοινωνικό φαινόμενο

Το έγκλημα συνδέεται με τους θεσμούς, την οργάνωση και τη λειτουργία της κοινωνίας. Η συμπεριφορά του εγκληματία **παρεκκλίνει από τα κοινωνικώς αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς**, που θέτουν οι κοινωνικοί κανόνες. Δηλαδή είναι μια αντικοινωνική συμπεριφορά που προσβάλλει τις ηθικές αντιλήψεις της κοινωνίας, γι' αυτό κι αυτή το αποδοκιμάζει.

Η θεωρία του κοινωνικού χαρακτηρισμού

Σύμφωνα με αυτή, η εξουσία:

- από τη μια θέτει τους κανόνες και ορίζει τα αποδεκτά όρια συμπεριφοράς
- από την άλλη χαρακτηρίζει, **στιγματίζει, βάζει επικέτες** στα άτομα που παραβιάζουν αυτούς τους κανόνες και τα όρια.

Ο κοινωνικός χαρακτηρισμός λειτουργεί αρνητικά, γιατί αν κάποιος χαρακτηριστεί (στιγματιστεί), έχει την τάση να επαναλαμβάνει τη συμπεριφορά για την οποία χαρακτηρίστηκε. Για παράδειγμα, ο στιγματισμένος κλέφτης τείνει να έχει τη συμπεριφορά του κλέφτη.

Γενικά, η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα **τριών παραγόντων**:

- βιολογικών
- ψυχικών
- κοινωνικών.

Οι παράγοντες αυτοί αλληλεπιδρούν συνεχώς μεταξύ τους και κανένας τους δεν μπορεί από μόνος του να εξηγήσει το έγκλημα και την εγκληματική συμπεριφορά.

1.7.2 Νεανική παραβατικότητα – εγκληματικότητα

Πού οφείλεται

Η παραβατικότητα των ανηλίκων είναι αποτέλεσμα της ανάπτυξής τους και ειδικότερα της «κρίσης» στην εφηβεία, εξαιτίας της φυσικής, πνευματικής και συναισθηματικής ωρίμανσης. Επειδή οι όροι «εγκληματίας» και «εγκληματικότητα» είναι αρνητικά φορτισμένοι, γι' αυτό και χρησιμοποιούνται για τους ανήλικους οι όροι «παραβάτης» και «παραβατικότητα».

Γιατί κάποιοι νέοι οδηγούνται στην παραβατικότητα

Στις ανεπτυγμένες κοινωνίες, τις τελευταίες δεκαετίες, εμφανίζεται μια τάση αύξησης της νεανικής παραβατικότητας και οι παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτό είναι:

- βιολογικοί
- ατομικοί
- και κοινωνικοί.

Για παράδειγμα, αν οι γονείς του εφήβου έχουν απέναντί του αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά (π.χ. υπερβολική ελαστικότητα – αυστηρότητα, ανεκτικότητα κτλ.) ή αυτός δεν αισθάνεται κοντά τους ασφάλεια, τότε ο ψυχισμός του δέχεται συνεχώς αρνητικές επιδράσεις και ενδεχομένως να στραφεί στην παραβατικότητα.

1.8 Σύγχρονες μορφές εγκλημάτων

1.8.1 Ηλεκτρονικό έγκλημα

Οι αλλαγές στους τομείς της ζωής μας

Η εξέλιξη της τεχνολογίας, η ανάπτυξη των Τεχνολογιών Επικοινωνιών και Πληροφοριών (Τ.Π.Ε.) και η χρήση του διαδικτύου έχουν επιφέρει μεγάλες αλλαγές σε όλους τους τομείς της ζωής του ανθρώπου (στην εργασία, στις συναλλαγές, στην εκπαίδευση, στη διασκέδαση κτλ.).

Όμως αυτές οι αλλαγές, μαζί με τα καλά που έφεραν και βελτίωσαν τη ζωή μας, έφεραν και το ηλεκτρονικό έγκλημα.

Ηλεκτρονικό έγκλημα

Ορισμός

Ως «ηλεκτρονικό έγκλημα» θεωρούνται οι αξιόποινες πράξεις που γίνονται με τη χρήση:

- ηλεκτρονικών υπολογιστών
- και συστημάτων επεξεργασίας δεδομένων.

Είδη ηλεκτρονικού εγκλήματος

- εγκλήματα που γίνονται με τη χρήση **ηλεκτρονικών υπολογιστών**
- **κυβερνοεγκλήματα**, εάν γίνονται μέσω του διαδικτύου.⁴

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ηλεκτρονικού εγκλήματος

- Είναι **γρήγορο**, γίνεται σε χρόνο δευτερολέπτων και πολλές φορές δεν το αντιλαμβάνεται ούτε το ίδιο το θύμα.
- Είναι **εύκολο**, αλλά απαιτούνται άριστες και εξειδικευμένες γνώσεις, και τα ίχνη του είναι ψηφιακά.
- Μπορεί να διαπραχθεί μέσω του υπολογιστή, **χωρίς να μετακινηθεί ο δράστης**, ο οποίος πολλές φορές εμφανίζεται με ψευδή στοιχεία, από το γραφείο ή το σπίτι.
- Είναι **διασυνοριακό** και μπορεί να έχει αποτελέσματα ταυτόχρονα σε πολλούς τόπους.
- Είναι **πολύ δύσκολο να προσδιοριστεί ο τόπος που γίνεται**, όπως και ο εντοπισμός του δράστη, γι' αυτό απαιτείται συνεργασία δύο τουλάχιστον κρατών.

Τα παιδιά κινδυνεύουν ιδιαίτερα από το ηλεκτρονικό έγκλημα γιατί:

- Μπορούν να εκτεθούν σε **ακατάλληλο περιεχόμενο**.
- Μπορούν να έρθουν σε επαφή με **αγνώστους** που μπορούν να τα βλάψουν.
- Μπορούν να επηρεαστούν από τις **έμμεσες διαφημίσεις**.
- Μπορούν να **εθιστούν** στο διαδίκτυο και να παραμελήσουν τις κοινωνικές τους δραστηριότητες, τις σχολικές τους υποχρεώσεις, τους φίλους και γενικά να αναπτύξουν προβληματική συμπεριφορά.

1.8.2 Τρομοκρατία

Τι σημαίνει

Τρομοκρατία σημαίνει μια σειρά ενεργειών για την **επιβολή του τρόμου, με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας**.

Το θέμα της τρομοκρατίας επανήλθε στην επικαιρότητα μετά την επίθεση της Αλ Κάιντα στις Η.Π.Α., στις 11 Σεπτεμβρίου 2001. Από τότε και μετά υπήρξαν τρομοκρατικές επιθέσεις σε όλο τον κόσμο με πολλούς νεκρούς και καταστροφές.

4. Οι κύριες μορφές κυβερνοεγκλημάτων που εξιχνιάστηκαν στην Ελλάδα από το Τμήμα Ηλεκτρονικού Εγκλήματος της Ελληνικής Αστυνομίας είναι: παιδική πορνογραφία, cracking και hacking, διακίνηση-πειρατεία λογισμικού, πιστωτικές κάρτες, διακίνηση ναρκωτικών, έγκλημα στα chat rooms.

Η τρομοκρατία είναι μια **πράξη βίας ή απειλή χρήσης βίας**, από οργανωμένες ομάδες ή ακόμη και από ένα κράτος εναντίον ατόμων, ομάδων ή/και κυβερνήσεων.

Η σύγχρονη τρομοκρατία φροντίζει:

- για την ανωνυμία και τη μυστικότητα των μελών της
- για τη δημοσιοποίηση των πράξεών της ώστε οι οργανώσεις που τη διαπράττουν να διατηρούν τη φήμη τους.

Αίτια της τρομοκρατίας

α) Πολιτικά

Να ανατρέψει το πολιτικό καθεστώς μιας χώρας (αν και ποτέ μέχρι τώρα η τρομοκρατία δεν μπόρεσε να το κάνει σε καμιά χώρα).

β) Οικονομικά

Η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού (φτώχεια, εκμετάλλευση, η αύξηση του χάσματος μεταξύ πλουσίων και φτωχών) και η έλλειψη κοινωνικής συνοχής οδηγεί κάποια άτομα στην τρομοκρατία.

γ) Ιδεολογικά

Οι τρομοκράτες έχουν ακραίες ιδεολογίες, που οδηγούν στον φανατισμό και στη σύγκρουση.

δ) Πολιτισμικά - θρησκευτικά

Ορισμένοι μιλούν για σύγκρουση των πολιτισμών, ενώ άλλοι για θρησκευτικό φονταμενταλισμό⁵.

Δραστηριότητες της τρομοκρατίας

Αεροπειρατείες, βομβιστικές ενέργειες, καταλήψεις δημόσιων κτιρίων, δολοφονίες, απαγωγές κτλ.

Επιπτώσεις της τρομοκρατίας

Ανθρώπινες απώλειες, σωματικά και ψυχικά τραύματα, υλικές καταστροφές, οικονομική ύφεση, τα κράτη αντιμετωπίζουν πρόβλημα ασφάλειας και κάποια περιορίζουν τα δικαιώματα των πολιτών τους, οι πολίτες κυριαρχούνται από τον φόβο της τρομοκρατίας.

5. Τάσεις εμμονής ή επιστροφής σε άκρως συντηρητικά θρησκευτικά βιώματα του παρελθόντος.

1.9 Πρόληψη και κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά

1.9.1 Πρόληψη αποκλίνουσας συμπεριφοράς

Αντεγκληματική πολιτική

Το **σύνολο των μέτρων** που παίρνει η πολιτεία για την αντιμετώπιση του εγκλήματος αποτελούν την αντεγκληματική πολιτική της. Αυτή διακρίνεται σε:

α) Πρόληψη

Περιλαμβάνει όλα τα μέτρα που αναφέρονται σε χρόνο **πριν εμφανιστεί η αποκλίνουσα** συμπεριφορά, δηλαδή τα μέτρα που παίρνει η πολιτεία για να προλαμβάνει τις αξιόποινες συμπεριφορές. Τα μέτρα αυτά απευθύνονται:

- σε όλο τον πληθυσμό (εκπαίδευση πληθυσμού, αντιμετώπιση φτώχειας κτλ.)
- σε ειδικές ομάδες (εξαρτημένοι από ουσίες, περιθωριακοί κτλ.)
- σε συγκεκριμένα άτομα (καθ' ἑξίν εγκληματίες, αποφυλακισμένοι κτλ.).

β) Καταστολή

Περιλαμβάνει τα μέτρα που αναφέρονται σε χρόνο **μετά την τέλεση της αξιόποινης πράξης** και είναι σχετικά με την τιμωρία του δράστη.

γ) Επανένταξη

Περιλαμβάνει τα μέτρα που αναφέρονται σε χρόνο μετά την τιμωρία του δράστη (π.χ. μετά την αποφυλάκιση), και έχουν στόχο να τον εντάξουν ομαλά στην κοινωνία και να αποτρέψουν νέες αξιόποινες πράξεις.

	Χρόνος	Σκοπός
Πρόληψη	πριν από την τέλεση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς	να προλαμβάνει η πολιτεία τις αξιόποινες συμπεριφορές
Καταστολή	μετά την τέλεση της αξιόποινης πράξης	η τιμωρία του δράστη
Επανένταξη	μετά την τιμωρία του δράστη	η ομαλή ένταξη του δράστη στην κοινωνία και η αποτροπή νέων αξιόποινων πράξεων

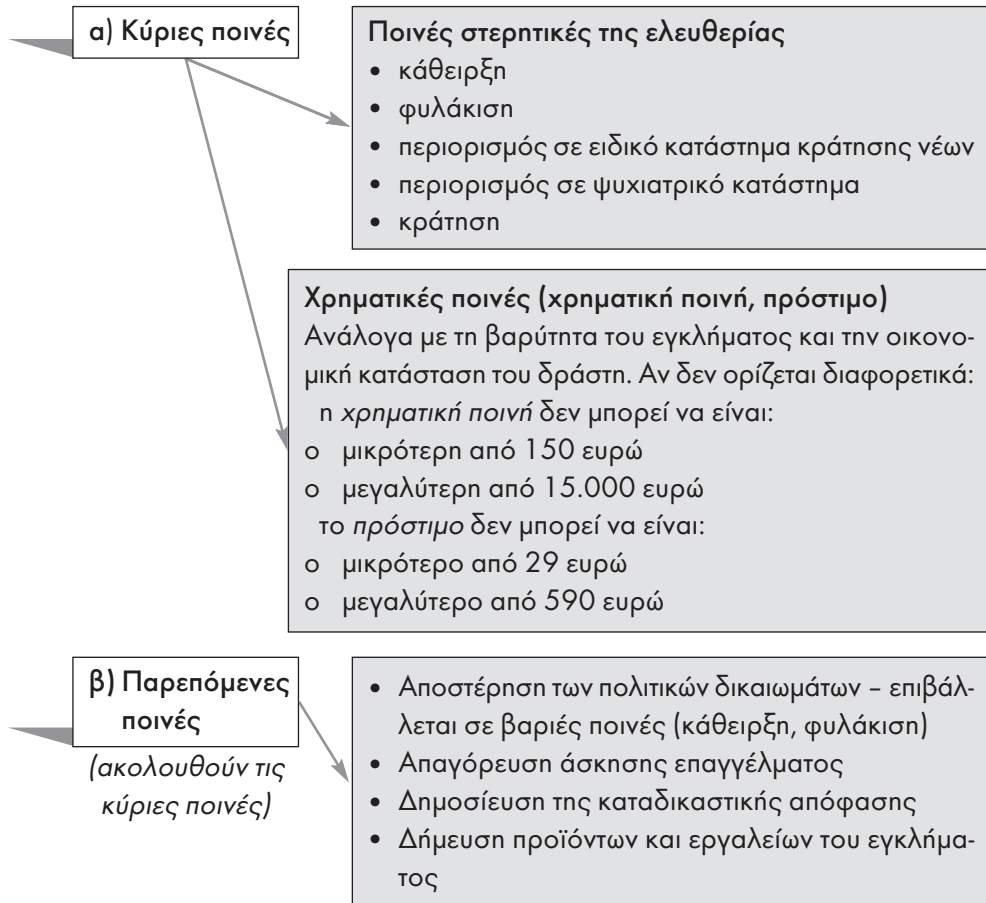
1.9.2 Κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά

Ποινές - κυρώσεις

Το ποινικό και σωφρονιστικό σύστημα επιβάλλει κυρώσεις - ποινές στους δράστες των αξιόποινων πράξεων, αλλά για να επιβληθεί οποιαδήποτε ποινή πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο (Nullum crimen nulla poena sine lege: κανένα έγκλημα καμιά ποινή χωρίς νόμο).

Διακρίσεις ποινών

- α) κύριες ποινές (στερητικές της ελευθερίας, χρηματικές ποινές)
β) παρεπόμενες τιμές.

Έφηβος δράστης

Όταν ο δράστης είναι έφηβος, γίνεται λόγος για **παραβατικότητα** και όχι για εγκληματικότητα και υπάρχουν ειδικά δικαστήρια (δικαστήρια ανηλίκων), ειδική

νομοθεσία και διοικητικά-δικαστικά μέτρα. Σε αυτή την περίπτωση, δεν προβλέπεται ποινή αλλά **περιορισμός** μέσα σε σωφρονιστικό κατάστημα και η πολιτεία θεσπίζει ειδικά μέτρα (εταιρείες προστασίας ανηλίκων, επιμελητές ανηλίκων κτλ).

1.9.3 Σωφρονισμός, φυλακή και επανένταξη

Έκτιση της ποινής

Μετά την ποινή από το δικαστήριο ακολουθεί η έκτιση της ποινής, η οποία έχει **στόχο την επανένταξη του αποκλίνοντος ατόμου στην κοινωνία**. Η ποινή αποτελεί, κατά κάποιο τρόπο, την «πληρωμή» του εγκληματία για το κακό που προξένησε στην κοινωνία.

Ο σωφρονισμός

Περιλαμβάνει τα μέτρα που σχετίζονται με την **τιμωρία του δράστη** (μετά που διέπραξε την αξιόποινή πράξη) και τα μέτρα που σχετίζονται με την **επανένταξή του** στην κοινωνία. Τα σωφρονιστικά μέτρα η κοινωνία τα λαμβάνει μέσω των θεσμών της (αστυνομία, δικαστήρια, φυλακή κτλ.) ώστε:

- από τη μια **να εμποδίσει** τον δράστη να συνεχίσει την εγκληματική του δραστηριότητα (γι' αυτό και τον κλείνει στη φυλακή)
- και από την άλλη **να τον συνετίσει** ώστε να μπορέσει να επανενταχθεί στην κοινωνία.

Όταν το δικαστήριο επιβάλλει ποινή στερητική της ελευθερίας, ο δράστης οδηγείται στη **φυλακή**, η οποία λειτουργεί τυπικά (σύμφωνα με τον Σωφρονιστικό Κώδικα) και άτυπα (σύμφωνα με τη δυναμική των σχέσεων που αναπτύσσονται μέσα σε αυτή). Η φυλακή έχει τη δική της λειτουργία, είναι μια μικροκοινωνία με κανόνες, ρόλους, θέσεις, με πρόσωπα που τηρούν όσα προβλέπονται, με πρόσωπα που παραβιάζουν τους κανόνες, με πρόσωπα που έτυχε να βρεθούν εκεί και περιμένουν πότε θα επιστρέψουν στα σπίτια τους, αλλά και με πρόσωπα που αισθάνονται τη φυλακή σαν το σπίτι τους.

Τρόπος έκτισης των ποινών

Ο Σωφρονιστικός Κώδικας προβλέπει τον τρόπο έκτισης των ποινών, δηλαδή:

- τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατουμένων
- την ισότητα στη μεταχείρισή τους
- τη διάκριση και τον διαχωρισμό των κρατουμένων
- τους χώρους διαβίωσης κτλ.

Βασικά μέτρα σωφρονισμού

- εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση
- σωματική άσκηση και άθληση
- ψυχαγωγία και ελεύθερος χρόνος

- άδειες
- επικοινωνία με το οικογενειακό και το ευρύτερο περιβάλλον
- ημιελεύθερη διαβίωση
- τμηματική έκτιση της ποινής
- παροχή κοινωφελούς εργασίας
- μέριμνα της πολιτείας πριν και μετά την απόλυση (μετασφρονιστικά μέτρα).

Ο κίνδυνος της ιδρυματοποίησης

Αν η πολιτεία δεν πάρει μέτρα (εργασία, ασφάλιση, επίδομα ανεργίας κτλ.) για την ομαλή ένταξη του αποφυλακισμένου στην κοινωνία, τότε αυτός θα θέλει ίσως να επιστρέψει στη φυλακή. Γι' αυτό η πολιτεία, οι φορείς και οι πολίτες οφείλουν να συμπαραστέκονται στους αποφυλακισμένους και να τους βοηθούν να κάνουν μια νέα αρχή. Όμως, παρόλο που η πολιτεία προβλέπει σημαντικά μέτρα για την επανένταξη του δράστη, εντούτοις δεν είναι βέβαιο ότι αυτά λειτουργούν αποτελεσματικά, διότι υπάρχουν περιπτώσεις που η φυλακή λειτουργεί ως «σχολείο» εγκληματικότητας.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Α΄ ΟΜΑΔΑ

- 1α. 1. Σ, ναι μεν η ευθύνη των φορέων κοινωνικοποίησης είναι πρωταρχική, αλλά ως έναν βαθμό, από εκεί και πέρα υπεύθυνο είναι το ίδιο το άτομο (11).
2. Λ, δε λειτουργεί μόνο ως παθητικός δέκτης, αλλά και ως πομπός (15).
3. Σ (21).
4. Λ, είναι παρεπόμενη ποινή (25).
5. Σ, περιλαμβάνει μέτρα που αναφέρονται στην τιμωρία του δράστη μετά την τέλεση της αξιόποινης πράξης και εν συνεχεία στην επανένταξή του (25).
- 1β. ε (24, 25).
- 1γ. 1, 2, 4, 3.
- 2α. Από το ηλεκτρονικό έγκλημα κινδυνεύουν και τα παιδιά, διότι:
- μπορούν να εκτεθούν σε ακατάλληλο περιεχόμενο
 - μπορούν να έρθουν σε επαφή με αγνώστους που μπορούν να τα βλάψουν
 - επηρεάζονται από τις έμμεσες διαφημίσεις στο διαδίκτυο
 - μπορούν να εθιστούν στη χρήση του διαδικτύου και έτσι κινδυνεύουν να παραμελήσουν τις κοινωνικές τους δραστηριότητες, τις σχολικές τους υποχρεώσεις, τα παιχνίδια τους με φίλους, τελικά να αποκτήσουν προβληματική συμπεριφορά.
- 2β. Βασικές αξίες που υπάρχουν στο Σύνταγμα:
- ο σεβασμός και η προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου
 - η ελευθερία και η κοινοβουλευτική δημοκρατία
 - η προστασία της παιδείας και της ορθόδοξης παράδοσης
 - η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος
 - η προστασία της διεθνούς ειρήνης και συνεργασίας
 - η προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Β΄ ΟΜΑΔΑ

- 1α. Οι κοινωνικές αξίες εκφράζουν τις πραγματικές και βαθύτερες ανάγκες της κοινωνίας και συμβάλλουν στη συνοχή και στην πρόοδό της. Αποκρυσταλλώνονται σε γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν και καθοδηγούν την κοινωνία και τα άτομα. Επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας και λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για την αξιολόγηση του εαυτού μας και των άλλων.

Οι αξίες δημιουργούνται από την κοινωνία και υποβάλλονται στα άτομα μέσω της κοινωνικοποίησης. Παράδειγμα: η οικογένεια, η αλήθεια, η εμπιστοσύνη κτλ. αποτελούν αξίες για την ελληνική κοινωνία, ανεξάρτητα από τη θετική ή την αρνητική στάση κάποιων ατόμων απέναντι σε αυτές. Οι κοινωνίες δίνουν μεγάλη σημασία στις αξίες, διότι αποτελούν σημείο αναφοράς και συνδετικό κρίκο για τα μέλη τους και διότι υπάρχει κοινή προσπάθεια για τη διατήρηση και την προαγωγή τους.

Οι αξίες είναι συστατικό στοιχείο του πολιτισμού. Σχετίζονται με την ποιότητα, την ικανότητα, και είναι ατομικά και κοινωνικά χρήσιμες.

- 1β. Ο άτυπος έλεγχος δεν ασκείται με θεσμοθετημένα μέσα, δηλαδή δε στηρίζεται σε γραπτούς κανόνες, αλλά στηρίζεται στα ήθη, στα έθιμα, στις παραδόσεις, στους άγραφους νόμους της ομάδας ή της κοινωνίας. Ασκείται με πολλούς τρόπους: υποδείξεις, χειρονομίες, μορφασμούς, σεβασμό, περιφρόνηση, κριτική, επιβράβευση, αποδοκιμασία. Ασκείται κυρίως σε μικρές ομάδες, όπου οι σχέσεις είναι προσωπικές (οικογένεια, γειτονιά, χώρος εργασίας κτλ.) και ορισμένες φορές είναι πιο αποτελεσματικός από τον τυπικό, διότι δύσκολα το άτομο αγνοεί την κοινωνική κατακραυγή.

Ο τυπικός έλεγχος ασκείται από θεσμοθετημένους φορείς: το σχολείο, η θρησκεία, το κράτος κτλ. ασκούν τυπικό έλεγχο. Κάθε φορέας αξιολογεί τη συμπεριφορά του ατόμου με τα δικά του μέσα και τρόπους και επιβάλλει τις προβλεπόμενες κυρώσεις. Αυτό ισχύει κυρίως για το κράτος, γιατί κανένας φορέας δε λειτουργεί εκατό τοις εκατό θεσμοθετημένα.

- 2α. Ο άνθρωπος είναι μιμητικό ον. Το παιδί από πολύ μικρό «αντιγράφει» το περιβάλλον του. Στην μικρή ηλικία η μίμηση είναι ασυνείδητη, ενώ όσο μεγαλώνει ο άνθρωπος γίνεται περισσότερο συνειδητή. Η μίμηση οδηγεί στην ταύτιση με άλλα άτομα και ομάδες και στην απόκτηση συλλογικής ταυτότητας, δηλαδή στην αίσθηση του «Εμείς». Έτσι, το άτομο, εκτός από την ατομική του ταυτότητα (Εγώ), αποκτά και συλλογική ταυτότητα (Εμείς). Η ταύτιση είναι επιλεκτική, δηλαδή κάθε άτομο έχει περιθώρια σχετικής αυτονομίας, αφού ταυτίζεται μόνο ως έναν βαθμό με τις ομάδες που συμμετέχει και τις αξίες που αυτές προβάλλουν.
- 2β. Οι κοινωνικές αξίες εκφράζουν τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας, είναι γενικές αρχές που προσανατολίζουν την κοινωνία και τα άτομα και λειτουργούν ως κατευθυντήριοί άξονες για τις συμπεριφορές μας (καλές-κακές, δίκαιες-άδικες κτλ.).

Το δίκαιο είναι ένα σύνολο υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων. Η ανάγκη για δίκαιο υπάρχει από τότε που οι άνθρωποι οργανώθηκαν σε κοινωνία.

Κάποιες από τις αξίες η κοινωνία τις θεωρεί σημαντικές, τις καθιερώνει ως

κανόνες και τις προστατεύει με κανόνες δικαίου (π.χ. η προστασία της ελευθερίας, η προστασία της περιουσίας). Δηλαδή, η σχέση αξιών και κανόνων είναι άμεση, αφού οι κανόνες αποτυπώνουν τις αξίες.

Ασκήσεις - Δραστηριότητες

1. Η τρομοκρατία αποτελεί απειλή για την ασφάλεια, την ελευθερία και τις αξίες της Ε.Ε. και για τους πολίτες της. Οι τέσσερις πυλώνες μέσω των οποίων η Ε.Ε. προσεγγίζει την τρομοκρατία είναι: η πρόληψη, η προστασία, η δίωξη και η αντίδραση.

Για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας συμβάλλουν αποτελεσματικά η οικογένεια, το σχολείο και το πολιτικό σύστημα. Η οικογένεια, το κύτταρο της κοινωνίας, πρέπει να ενδιαφέρεται κυρίως για τις ελεύθερες ώρες του παιδιού, ώστε να αποφεύγει συναναστροφές με άτομα ή ομάδες ατόμων που είναι δυνατόν να το οδηγήσουν σε ακραίες αντικοινωνικές συμπεριφορές. Το σχολείο και, γενικότερα, το εκπαιδευτικό σύστημα οφείλουν να μεταδώσουν στο παιδί τα ιδανικά και τα πλεονεκτήματα της δημοκρατίας και να αναπτύξουν ελεύθερους και δημιουργικούς πολίτες για χάρη της ίδιας της κοινωνίας. Το πολιτικό σύστημα και τα ΜΜΕ θα πρέπει, κάθε φορά που υπάρχει κάποια τρομοκρατική ενέργεια, να την καταδικάζουν και να φροντίζουν για την απομόνωσή της.

Η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας διασφαλίζει μεν την προστασία και την ασφάλεια των πολιτών, αφετέρου όμως, εξαιτίας της, τα κράτη αναγκάζονται να περιορίσουν ορισμένα από τα δικαιώματα των πολιτών τους. Έτσι, σε κεντρικά σημεία πολλών ευρωπαϊκών πόλεων, υπάρχουν κάμερες, οι οποίες καταγράφουν με ακρίβεια τις ενέργειες όλων των πολιτών. Στα αεροδρόμια γίνεται εξονυχιστικός έλεγχος των επιβατών, ο οποίος απαιτεί χρόνο και χρήμα και για τους πολίτες αλλά και για την πολιτεία. Ορισμένα άτομα, υψηλού κινδύνου για τρομοκρατική επίθεση, η πολιτεία αναγκάζεται να τα προστατεύει, ακόμη και για μεγάλο χρονικό διάστημα, χρησιμοποιώντας πόρους και ανθρώπινο υλικό από την αστυνομία.

2. Μέτρα για έναν εγκληματία.

α) Η ομάδα της αστυνομίας

Η αστυνομία πρέπει να πάρει μέτρα καταστολής, δηλαδή μέτρα που αναφέρονται σε χρόνο μετά τη τέλεση της αξιόποινης πράξης και που σχετίζονται με την τιμωρία του δράστη. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι ο περιορισμός της ελευθερίας του εγκληματία, ο εγκλεισμός του στο κρατητήριο, η προανάκριση. Επιπλέον, πρέπει να φροντίσει, για όσο χρονικό διάστημα έχει τον εγκληματία, μέχρι να μεταφερθεί στη φυλακή ή στο δικαστήριο, να μην έχει συναναστροφή με άλλους κρατούμενους βαρύτερων εγκλημάτων.

Μια γενικότερη αντεγκληματική πολιτική της αστυνομίας μπορεί να περιλαμβάνει:

1. Την υιοθέτηση σύγχρονων μορφών αστυνόμευσης, σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία. Για παράδειγμα, η αστυνομία μπορεί να βοηθήσει την τοπική κοινωνία (π.χ. γειτονιά) να συγκροτήσει ομάδες ατόμων που να παρατηρούν και να της αναφέρουν οποιαδήποτε ύποπτη κίνηση ή ενέργεια πέσει στην αντίληψή τους.
2. Τη βελτίωσή της ως οργανισμού. Συγκεκριμένα, να φροντίσει για την επαγγελματική κατάρτιση των μελών της και τη διαρκή εκπαίδευση και μετεκπαίδευσή τους.
3. Την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων της, όπως για παράδειγμα: αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, καταπολέμηση των ναρκωτικών, αντιμετώπιση της μικροεγκληματικότητας, αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης, προστασία των ανηλίκων, κατασχέσεις πυροβόλων όπλων, πυρομαχικών, εκρηκτικών υλών.

β) Η ομάδα του δικαστηρίου

Το δικαστήριο μπορεί να πάρει μέτρα καταστολής και επανένταξης. Με τα μέτρα καταστολής, επιβάλλει ποινές (φυλάκιση, χρηματική ποινή, δήμευση προϊόντος εγκλήματος κτλ.), ώστε να τιμωρηθεί ο δράστης για την πράξη του και να τον εμποδίσει να συνεχίσει την εγκληματική του δραστηριότητα. Στα μέτρα επανένταξης περιλαμβάνεται και η ποινή κοινωφελούς εργασίας, μέσω της οποίας δίνεται η ευκαιρία στον εγκληματία από τη μια να προσφέρει στην κοινωνία και από την άλλη να θεωρήσει ότι αποτελεί ένα χρήσιμο και αναπόσπαστο στοιχείο της.

Μια γενικότερη αντεγκληματική πολιτική, σχετική με τα δικαστήρια της χώρας, μπορεί περιλαμβάνει τη σύσταση δικαστηρίων εκτέλεσης ποινών που θα ελέγχουν τη νομιμότητα και τη λειτουργία όλου του σωφρονιστικού συστήματος. Επίσης, μπορεί να περιλαμβάνει την ύπαρξη μόνιμης έδρα των αρμόδιων δικαστών μέσα στα σωφρονιστικά ιδρύματα.

γ) Η ομάδα της φυλακής

Η φυλακή θα πρέπει να πάρει μέτρα σωφρονισμού (τιμωρία και επανένταξη) για έναν επαγγελματία, όπως: εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση, σωματική άσκηση και άθληση, ψυχαγωγία και ελεύθερος χρόνος, άδειες, επικοινωνία με το οικογενειακό και το ευρύτερο περιβάλλον, ημιελεύθερη διαβίωση, τμηματική έκτιση της ποινής, παροχή κοινωφελούς εργασίας.

Γενικότερα, η αντεγκληματική πολιτική στη φυλακή μπορεί να περιλαμβάνει:

1. Διαχωρισμό των κρατουμένων σε υπόδικους, ανάλογα με το ύψος της ποινής, την ηλικία κτλ.
2. Εκπαίδευση των σωφρονιστικών υπαλλήλων.

3. Παρουσία ειδικά καταρτισμένων επιστημόνων στον χώρο των φυλακών.
 4. Δυνατότητα έκτισης της ποινής σε αγροτικές φυλακές και κίνητρα προς αυτή την κατεύθυνση.
 5. Εκπαιδευτικά προγράμματα και επαγγελματική κατάρτιση των κρατουμένων.
 6. Εντονότερη δραστηριοποίηση των δομών επανένταξης των κρατουμένων στην κοινωνία.
3. Στην περίπτωση που ένα φίλος μας είναι εξαρτημένος από κάτι (ουσίες, ποτά, διαδίκτυο κτλ.) μπορούμε:
- Να του ζητήσουμε να απευθυνθεί σε εξειδικευμένες υπηρεσίες, ώστε να πάρει συμβουλές π.χ. ΚΕ.Θ.Ε.Α. (Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων).
 - Να σταματήσουμε να του δανείζουμε χρήματα ή να του προσφέρουμε οικονομική βοήθεια, την οποία χρησιμοποιεί για να ικανοποιεί τις εξαρτήσεις του.
 - Να τον προκαλέσουμε σε συζητήσεις σχετικά με τις επιπτώσεις που έχει η εξάρτηση στην ίδια του τη ζωή, καθώς και στις σχέσεις του με τους άλλους ανθρώπους.
 - Να του δείξουμε ότι είμαστε διατεθειμένοι να τον βοηθήσουμε στην προσπάθειά του να απεξαρτηθεί.
 - Να τον προτρέψουμε να δεχτεί ατομική συμβουλευτική από εξειδικευμένους επιστήμονες.
4. Οι κανόνες της οικογένειας μπορεί να είναι σχετικοί με: την ώρα του ύπνου, το είδος της ένδυσης και της διατροφής, τον χρόνο που βλέπουμε τηλεόραση ή που παίζουμε βιντεοπαιχνίδια, τα βιβλία που διαβάζουμε, τις παρέες που συναναστρεφόμαστε κτλ.
- Το κράτος επιβάλλει κανόνες για την ηλικία που πρέπει να έχει κάποιος ώστε να οδηγήσει μηχανάκι, για την κλοπή αντικειμένου, για την εξύβριση, για την προσβολή της προσωπικότητας του άλλου κτλ.
5. Κανόνας προληπτικού ελέγχου: «Αν συνεχίσεις να οδηγείς το μηχανάκι, θα ενημερώσω τους γονείς σου», «Αν συνεχίσεις να οδηγείς το μηχανάκι χωρίς δίπλωμα, δε θα σε ξαναδεχτούμε στην παρέα μας».
- Κανόνας κατασταλτικού ελέγχου: Τηλεφωνούμε στους γονείς του ή στην τροχαία, ή δεν τον ξαναδεχόμαστε στην παρέα μέχρι να σταματήσει να οδηγεί το μηχανάκι.

1ο ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α

A1. Ερωτήσεις σωστού-λάθους

- α. Το κράτος, με την εξουσία του (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική) επηρεάζει και τη δράση των άλλων φορέων.
- β. Η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα τριών παραγόντων: βιολογικών, ψυχικών και κοινωνικών. Αυτοί βρίσκονται σε διαρκή αλληλεπίδραση και κανένας από αυτούς δεν μπορεί από μόνος του να εξηγήσει το έγκλημα και την εγκληματική συμπεριφορά.
- γ. Οι αξίες μεταβάλλονται μόνο βίαια μέσα από τη σύγκρουση των διάφορων κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών κτλ. ομάδων ή την πολεμική κατάσταση ενός λαού.
- δ. Η ευθύνη των φορέων κοινωνικοποίησης για την προβληματική συμπεριφορά του ατόμου είναι πρωταρχική, ενώ το άτομο δεν έχει ευθύνη.
- ε. Όπως η κοινωνία έχει τη λειτουργία της, έτσι και η φυλακή έχει τη δική της λειτουργία, αποτελεί μια μικροκοινωνία με κανόνες, ρόλους, θέσεις, με πρόσωπα που τηρούν όσα προβλέπονται και πρόσωπα που παραβιάζουν τους κανόνες.

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

A2. Προσβάλλει βασικές αντιλήψεις της κοινωνίας, το έγκλημα ως:

- α. βιολογικό φαινόμενο
- β. ατομικό φαινόμενο
- γ. κοινωνικό φαινόμενο
- δ. ατομικό και κοινωνικό φαινόμενο

A3. Οι κοινωνικές αξίες:

- α. ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων και οι κανόνες λειτουργούν ως κατευθυντήριες γραμμές
- β. λειτουργούν ως κατευθυντήριες γραμμές και οι κανόνες ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων
- γ. εκφράζουν τις πραγματικές αξίες της κοινωνίας
- δ. το α και το γ μαζί

ΘΕΜΑ Β

A4α. Γιατί το κράτος είναι ο σημαντικότερος φορέας κοινωνικού ελέγχου;

A4β. Ποιες αξιόποινες πράξεις θεωρούνται ηλεκτρονικό έγκλημα και πώς διαχωρίζονται;

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ**ΘΕΜΑ Α**

B1α. Πότε αρχίζει και πότε τελειώνει η διαδικασία της κοινωνικοποίησης;

B1β. Από τι εξαρτάται η προσαρμογή και η συμμόρφωση του ατόμου; Τι συμβαίνει όταν το άτομο αυτονομηθεί έγκαιρα από την οικογένεια; Τι συμβαίνει στην αντίθετη περίπτωση;

ΘΕΜΑ Β

B2α. Ποιες είναι οι διακρίσεις των εγκλημάτων με κριτήριο τη βαρύτητα της ποινής;

B2β. Τι σημαίνει ότι η κοινωνικοποίηση είναι μια πολυδιάστατη διαδικασία;

2ο ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α

A1. Ερωτήσεις σωστού-λάθους

- α. Η κατάχρηση του αλκοόλ αποτελεί ένα σημαντικό ατομικό και κοινωνικό πρόβλημα.
- β. Οι πολίτες οφείλουν να συμπαραστέκονται στους αποφυλακισμένους και να τους βοηθούν να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία και να κάνουν μια νέα αρχή.
- γ. Υπάρχουν θεωρίες που εξηγούν πλήρως την αποκλίνουσα συμπεριφορά του ατόμου.
- δ. Η παραβατικότητα των ανηλίκων είναι βιολογικό, ατομικό και κοινωνικό φαινόμενο.
- ε. Με την κοινωνικοποίηση οριοθετούνται συμπεριφορές που η ομάδα ή η κοινωνία δέχονται ως ορθές, αλλά δεν οριοθετούνται τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιούν τα άτομα για να ασκούν τα δικαιώματα και να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους.

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

A2. Η φράση «κάθε άτομο βιώνει μια σύγκρουση ανάμεσα στις δικές του προσδοκίες και απαιτήσεις και στις προσδοκίες και απαιτήσεις της κοινωνίας» σχετίζεται με το έγκλημα ως:

- α. βιολογικό φαινόμενο
β. ατομικό φαινόμενο
γ. κοινωνικό φαινόμενο
δ. βιολογικό και κοινωνικό φαινόμενο

A3. Άσκηση αντιστοίχισης

Α' ΣΤΗΛΗ

1. Αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων
2. Σωματική άσκηση και άθληση
3. Πληρωμή 2.000 ευρώ
4. Πληρωμή 70 ευρώ

Β' ΣΤΗΛΗ

- ___ Πρόστιμο
___ Παρεπόμενη ποινή
___ Χρηματική ποινή
___ Μέτρο σφραγισμού

ΘΕΜΑ Β

A4α. Σε ποιους απευθύνονται τα μέτρα πρόληψης;

A4β. Ποιος ο ρόλος της θρησκείας ως φορέα κοινωνικοποίησης;

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ**ΘΕΜΑ Α**

B1α. Πού οδηγεί η χρήση ναρκωτικών; Τι είναι τα ναρκωτικά του δρόμου; Τι δείχνουν οι μελέτες για τη μαριχουάνα στην Ευρώπη;

B1β. Ποια είναι η σχέση κοινωνικών αξιών και κανόνων;

ΘΕΜΑ Β

B2α. Σύμφωνα με ποιες παραμέτρους διαμορφώνει τη συμπεριφορά του το άτομο;

B2β. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ηλεκτρονικού εγκλήματος;

2.1 Το Α.Ε.Π. και η οικονομική ευημερία

Μικροοικονομία

Η μικροοικονομία μελετά τις ατομικές επιλογές (παραγωγή ενός προϊόντος, ζήτηση του καταναλωτή, η ποσότητα παραγωγής από την επιχείρηση κτλ.), χωρίς να ενδιαφέρεται για το σύνολο της οικονομίας.⁶

Μακροοικονομία

Η μακροοικονομία μελετά τη συμπεριφορά και αλληλεξάρτηση των **συνολικών μεγεθών** της οικονομίας (συνολική παραγωγή, συνολικό εισόδημα, συνολική κατανάλωση κτλ.). Για τον λόγο αυτό, κάθε κράτος, κάθε χρόνο, συντάσσει πίνακες με τα μεγέθη των εθνικών λογαριασμών και ο Ο.Η.Ε. (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών) έχει καθιερώσει ίδιους κανόνες για όλες τις χώρες, ώστε να είναι δυνατή η σύγκριση των μεγεθών μεταξύ τους.

Οι βασικοί εθνικοί λογαριασμοί

Αποτυπώνονται στο Α.Ε.Π. (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν) και είναι:

- το Εγχώριο Προϊόν
- το Εθνικό Εισόδημα
- η Εθνική Δαπάνη.

Το Α.Ε.Π.

Δείχνει την οικονομική δραστηριότητα μιας χώρας για ένα έτος. Συγκεκριμένα, είναι η **συνολική αξία (σε χρηματικές μονάδες) των τελικών αγαθών και υπηρεσιών** που παράγει μια οικονομία σε ένα έτος με συντελεστές της παραγωγής που ανήκουν στους κατοίκους της χώρας (ντόπιους και ξένους). Δηλαδή το Α.Ε.Π. είναι ένας εθνικός λογαριασμός που μετράει την οικονομική ευημερία της χώρας.

6. Αν θεωρήσουμε ότι αυτό που ισχύει για τη μικροοικονομία (το μέρος) ισχύει και για τη μακροοικονομία (το σύνολο της οικονομίας), τότε κάνουμε το σφάλμα της σύνθεσης. Για παράδειγμα, η πρόταση: «αν το χρηματικό εισόδημα ενός ατόμου διπλασιαστεί, τότε θα βελτιωθεί το βιοτικό του επίπεδο» είναι σωστή σε επίπεδο μικροοικονομίας. Όμως η ίδια πρόταση, αν μεταφερθεί σε μακροοικονομικό επίπεδο: «αν διπλασιάσουμε τα εισοδήματα όλων των ατόμων μιας οικονομίας, τότε θα βελτιωθεί το βιοτικό επιπέδων όλων των κατοίκων», εμπεριέχει το σφάλμα της σύνθεσης, διότι αυτό που θα συμβεί θα είναι γενική αύξηση του επιπέδου των τιμών και όχι αύξηση του επιπέδου ευημερίας.

Τελικά αγαθά

Είναι αυτά που δεν επιδέχονται περαιτέρω επεξεργασία και μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως έχουν στην κατανάλωση.

Κεφαλαιουχικός εξοπλισμός

Για να παραχθεί ένα προϊόν χρειάζεται κεφαλαιουχικός εξοπλισμός (κτίρια, μηχανήματα, αυτοκίνητα κτλ.).

Απόσβεση

Ο εξοπλισμός φθίρεται με τον χρόνο. Η φθορά αυτή, αποτιμημένη σε χρήμα, καλείται απόσβεση.

Καθαρό Εγχώριο Προϊόν

Είναι το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μια χώρα σε ένα έτος (εκφρασμένο σε χρηματικές μονάδες), αν αφαιρεθούν οι αποσβέσεις. Δηλαδή το Καθαρό Εγχώριο Προϊόν είναι το Α.Ε.Π. δίχως τις αποσβέσεις.

$$\begin{array}{r}
 \boxed{\begin{array}{c} \text{Καθαρό} \\ \text{Εγχώριο} \\ \text{Προϊόν} \end{array}} = \boxed{\begin{array}{c} \text{Ακαθάριστο} \\ \text{Εγχώριο} \\ \text{Προϊόν} \end{array}} - \boxed{\begin{array}{c} \text{Αποσβέσεις} \end{array}} \\
 \\
 \boxed{\begin{array}{c} \text{Ακαθάριστο} \\ \text{Εγχώριο} \\ \text{Προϊόν} \end{array}} = \boxed{\begin{array}{c} \text{Καθαρό} \\ \text{Εγχώριο} \\ \text{Προϊόν} \end{array}} + \boxed{\begin{array}{c} \text{Αποσβέσεις} \end{array}}
 \end{array}$$

Το Κατά Κεφαλήν Εισόδημα

Προκύπτει αν διαιρέσουμε το Α.Ε.Π. με τον πληθυσμό της χώρας. Η μέτρηση αυτού του μεγέθους είναι χρήσιμη, διότι:

- δείχνει την πορεία ανάπτυξης μιας χώρας
- δίνει τη δυνατότητα να το συγκρίνουμε με το Κατά Κεφαλήν Εισόδημα άλλων χωρών.

Όμως επειδή, ως μέγεθος, δεν είναι παρά ένας μέσος όρος, όταν λέμε ότι μια χώρα έχει Κατά Κεφαλήν Εισόδημα 5.000 ευρώ, δε σημαίνει ότι σε κάθε πολίτη αντιστοιχούν 5.000 ευρώ ετησίως, αφού κάποιος μπορεί να έχει εισόδημα 2.000 ευρώ, ενώ κάποιος άλλος 50.000 ευρώ.

Άνιση διανομή του εισοδήματος

Η άνιση διανομή του εισοδήματος παρατηρείται σε όλες τις χώρες του κόσμου. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία, το 8,4% του παγκόσμιου πληθυσμού ελέγχει το 84% του παγκόσμιου πλούτου.

Οι αδυναμίες του Α.Ε.Π.

- Δεν περιλαμβάνει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που δεν είναι αντικείμενο αγοραπωλησίας (οικιακή εργασία, βάψιμο ενός σπιτιού από τον ιδιοκτήτη κτλ.).
- Δε λαμβάνει υπόψη τη σύνθεση της παραγωγής, αφού μας δείχνει την ποσότητα των προϊόντων που παράγει μια οικονομία και όχι το είδος των προϊόντων
- Δε λαμβάνει υπόψη τη διανομή του προϊόντος.
- Δε λαμβάνει υπόψη τη βελτίωση της ποιότητας, αφού μετράει ποσότητες και όχι ποιότητες.

Παραοικονομία

Την πραγματική οικονομική ευημερία μιας χώρας την αποδεικνύουν μόνο κατά ένα μέρος οι βασικοί εθνικοί λογαριασμοί, γιατί υπάρχει και η παραοικονομία, η οποία **δεν μπορεί να μετρηθεί ούτε να καταγραφεί στις επίσημες στατιστικές**. Η παραοικονομία της χώρας μας υπολογίζεται ότι είναι το 30% του Α.Ε.Π. και, με την κρίση, ίσως είναι και μεγαλύτερη.

Η πραγματικότητα της ελληνικής οικονομίας

Είναι καλύτερη από αυτήν που δείχνουν οι δείκτες και ήταν αρκετά καλή μέχρι τότε που άρχισε η κρίση. Ο Ο.Η.Ε., το 2010, χρησιμοποιώντας διάφορους δείκτες (χωρίς να λαμβάνει υπόψη την παραοικονομία), κατέταξε την Ελλάδα στην 24η θέση, ανάμεσα στις 200 περίπου χώρες του κόσμου, και αν υπολογιζόταν και η παραοικονομία, θα ανέβαινε στην 16η θέση.

2.2 Ο ιδιωτικός και ο δημόσιος τομέας

Βασικοί φορείς της οικονομίας

Οι βασικοί φορείς του οικονομικού συστήματος είναι:

- τα νοικοκυριά
- οι επιχειρήσεις
- το κράτος, το οποίο αποτελεί τον πιο αποφασιστικό παράγοντα, διότι επηρεάζει καθοριστικά τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, αλλά και γενικότερα τη λειτουργία της οικονομίας.

Επιδιώξεις φορέων

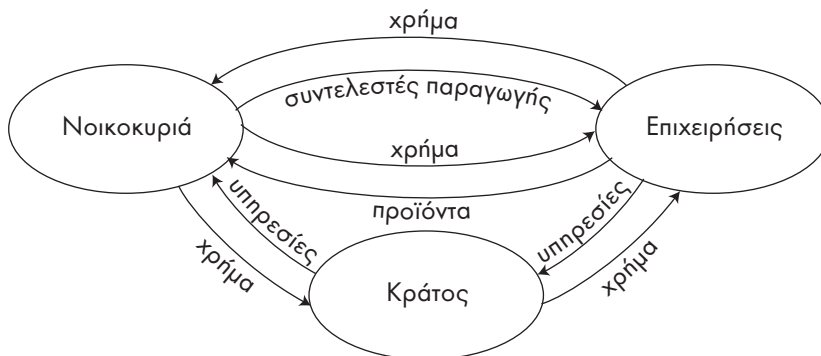
Τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις αποτελούν τον **ιδιωτικό τομέα** και επιδιώκουν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους, δηλαδή επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της ατομικής ευημερίας.

Το κράτος αποτελεί τον **δημόσιο τομέα** και επιδιώκει να υπηρετήσει το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου, δηλαδή επιδιώκει τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας.

Είδος τομέα		Επιδιώκει/ουν
Ιδιωτικός	Νοικοκυριά	Μεγιστοποίηση της ατομικής ευημερίας
	Επιχειρήσεις	
Δημόσιος	Κράτος	Μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας

Οικονομικό κύκλωμα

Μεταξύ των τριών φορέων (νοικοκυριά, επιχειρήσεις, κράτος) διαμορφώνεται ένα **οικονομικό κύκλωμα**, δηλαδή ένα σύνολο ροής συντελεστών παραγωγής, χρήματος και προϊόντων.

- Η ροή των σχέσεων στο οικονομικό κύκλωμα είναι διαρκής.
- Η ποσότητα των συναλλαγών μεταβάλλεται, ανάλογα με την αύξηση ή τη μείωση της παραγωγής.

Ροές του οικονομικού κυκλώματος

Τα νοικοκυριά

Δίνουν στις επιχειρήσεις παραγωγικούς συντελεστές (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο) και εισπράττουν χρήμα.

Οι επιχειρήσεις

Δίνουν στα νοικοκυριά προϊόντα και εισπράττουν χρήμα.

Το κράτος

Προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες (π.χ. παιδεία, υγεία κτλ.) στα νοικοκυριά και στις επιχειρήσεις και εισπράττει χρήμα από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις.

Περίπλοκο οικονομικό κύκλωμα

Το οικονομικό κύκλωμα του παραπάνω σχήματος είναι στην απλή μορφή του. Στην πραγματικότητα συμβαίνουν περισσότερες συναλλαγές μεταξύ των οικονο-

μικών μονάδων (π.χ. υπάρχουν και συναλλαγές μεταξύ επιχειρήσεων) αλλά και με άλλους φορείς (π.χ. με ξένα κράτη).

Είδη οικονομικού συστήματος

Καπιταλιστικό σύστημα

Η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής ανήκει **στα νοικοκυριά και στις επιχειρήσεις.**

Σοσιαλιστικό σύστημα

Η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής ανήκει **στο κοινωνικό σύνολο.**

Σύστημα μεικτής οικονομίας

Σε καμιά χώρα δεν υπάρχει αμιγές καπιταλιστικό σύστημα, διότι το κράτος παρεμβαίνει σημαντικά στην οικονομία. Έτσι, το οικονομικό σύστημα σε όλες σχεδόν τις χώρες είναι σύστημα μεικτής οικονομίας.

Το κράτος ως παραγωγός και ως καταναλωτής

Το κράτος είναι ο μεγαλύτερος φορέας του οικονομικού κυκλώματος και είναι **καταναλωτής** αγαθών και υπηρεσιών (π.χ. για να λειτουργήσει ένα υπουργείο χρειάζεται γραφική ύλη την οποία αγοράζει από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις), αλλά και **παραγωγός** αγαθών και υπηρεσιών, κυρίως με δύο τρόπους:

- παράγοντας δημόσια αγαθά
- ιδρύοντας δημόσιες επιχειρήσεις.

Δημόσια αγαθά

Τα δημόσια αγαθά (άμυνα, υγεία, εκπαίδευση, δικαιοσύνη κτλ.) **τα προσφέρει το κράτος στους πολίτες του είτε δωρεάν είτε με συμβολικό αντίτιμο.** Είναι αδιαίρετα και το όφελός τους διαχέεται στο κοινωνικό σύνολο, χωρίς να αποκλειστεί κανείς από τη χρήση τους. Το κράτος παρέχει στους πολίτες τα δημόσια αγαθά με δύο τρόπους:

- είτε φροντίζει να τα παράγει το ίδιο (π.χ. άμυνα, δικαιοσύνη)
- είτε, εφόσον δεν αρκούν, φροντίζει να τα αγοράζει και από τους ιδιώτες.

Για παράδειγμα, το κράτος παρέχει υγεία με τα δημόσια νοσοκομεία (το κράτος ως παραγωγός), αλλά ταυτόχρονα αγοράζει υπηρεσίες υγείας από ιδιώτες γιατρούς και ιατρικά κέντρα (το κράτος ως καταναλωτής).

Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί (Δ.Ε.Κ.Ο.)

Σήμερα, το κράτος αναμειγνύεται άμεσα ή έμμεσα σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας μέσω των Δ.Ε.Κ.Ο.

Στόχος των Δ.Ε.Κ.Ο.:

Είναι να **εξυπηρετήσουν το δημόσιο συμφέρον** και επιτυγχάνεται αν αυτές προσφέρουν τις μεγαλύτερες δυνατές ποσότητες αγαθών και υπηρεσιών στις καλύτερες δυνατές τιμές, δηλαδή αν λειτουργούν αποτελεσματικά και ανταγωνιστικά. Φυσικά, δε στοχεύουν να ανταγωνιστούν τον ιδιωτικό τομέα, αλλά να παράγουν τα δημόσια αγαθά ανεξάρτητα από τις συνθήκες της αγοράς και σε προσιτές τιμές.

2.3 Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία

Το θεμελιώδες οικονομικό πρόβλημα

Οι ανάγκες που έχουμε είναι απεριόριστες, ενώ τα μέσα (συντελεστές παραγωγής) για την ικανοποίησή τους είναι περιορισμένα. Το πρόβλημα είναι παγκόσμιο (ισχύει σε κάθε χώρα) και είναι αυτό από το οποίο απορρέουν και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά προβλήματα.

Βασικά προβλήματα που απορρέουν από το θεμελιώδες οικονομικό πρόβλημα

Τα τέσσερα βασικά οικονομικά προβλήματα που απορρέουν από το παραπάνω είναι τα εξής:

- της κατανομής των πόρων
- της οικονομικής σταθερότητας
- της οικονομικής ανάπτυξης
- της διανομής του εισοδήματος

Τα προβλήματα αυτά επιλύονται μέσω του μηχανισμού της αγοράς ή μέσω της παρέμβασης του κράτους.

Μηχανισμός της αγοράς

Τα βασικά προβλήματα στις ελεύθερες οικονομίες τα λύνει ο μηχανισμός της αγοράς (η ζήτηση και η προσφορά), με τις οικονομικές δραστηριότητες των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων.

Παρέμβαση του κράτους – οικονομική πολιτική του κράτους

Επειδή ο μηχανισμός της αγοράς παρουσιάζει αρκετές αδυναμίες, το κράτος φροντίζει να τις διορθώσει με την οικονομική του πολιτική. Για παράδειγμα, ο μηχανισμός της αγοράς δε λειτουργεί ικανοποιητικά για τα δημόσια αγαθά (εθνική άμυνα, δικαιοσύνη κτλ.), δηλαδή η αγορά από μόνη της αδυνατεί να προσφέρει αυτά τα αγαθά στην ποσότητα και στην τιμή που επιθυμεί η κοινωνία και γι' αυτό παρεμβαίνει το κράτος ώστε να αποφευχθούν σοβαρές αδυναμίες και ανεπιθύμητες καταστάσεις.

Στόχος του κρατικού παρεμβατισμού

Είναι η επίλυση των βασικών οικονομικών προβλημάτων, δηλαδή:

- η καλύτερη κατανομή πόρων
- η επίτευξη οικονομικής σταθερότητας
- η προώθηση οικονομικής ανάπτυξης
- η δικαιότερη διανομή του εισοδήματος.

Όμως ο έντονος κρατικός παρεμβατισμός δημιουργεί προβλήματα, γι' αυτό και το μεγάλο μέγεθος του κράτους (κρατισμός), από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 αρχίζει να αμφισβητείται.

Οι δύο απόψεις για το κράτος και το ενδεδειγμένο μέγεθος του δημόσιου τομέα

Η φιλελεύθερη άποψη

Υποστηρίζει ότι πρέπει να **περιοριστεί το σπάταλο κράτος**.

Η σοσιαλιστική άποψη

Υποστηρίζει ότι οι στόχοι του κράτους πρέπει να επαναπροσδιοριστούν και να υπάρχει **ορθολογική λειτουργία του κράτους**, ώστε αυτό να γίνει πιο αποτελεσματικό και να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των καιρών.

Άριστο μέγεθος του δημόσιου τομέα

Δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί, γι' αυτό είναι καλύτερα να μιλάμε για **ενδεδειγμένο μέγεθος**, το οποίο εξαρτάται από τις συνθήκες και τις εμπειρίες κάθε χώρας και διαφέρει στην πορεία του χρόνου. Το μέγεθος αυτό συνδυάζει:

- ικανοποιητικό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης
- εξασφάλιση ενός κράτους δικαίου
- εξασφάλιση ενός κοινωνικού κράτους.

Πολιτικά συστήματα και οικονομικά προβλήματα

Καπιταλιστικό (ελεύθερη οικονομία)

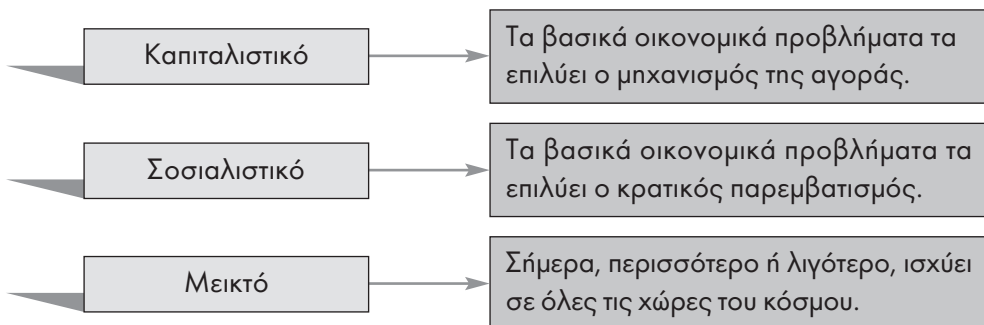
Τα βασικά οικονομικά προβλήματα τα επιλύει ο μηχανισμός της αγοράς.

Σοσιαλιστικό σύστημα (διευθυνόμενη οικονομία)

Τα βασικά οικονομικά προβλήματα τα επιλύει ο κρατικός παρεμβατισμός.

Σύστημα μεικτής οικονομίας.

Επειδή τα δύο πιο πάνω συστήματα παρουσιάζουν προβλήματα, σήμερα, σε όλες τις χώρες του κόσμου, περισσότερο ή λιγότερο, ισχύει το σύστημα της μεικτής οικονομίας.

Συμπέρασμα

Οι δύο μηχανισμοί (της ελεύθερης αγοράς και του κρατικού παρεμβατισμού) δεν είναι ασυμβίβαστοι, ο ένας συμπληρώνει τις αδυναμίες του άλλου, γι' αυτό και υπάρχει **ανάγκη να συνεργαστούν**.

Η λύση δε βρίσκεται στη διάζευξη (ή ο ένας ή ο άλλος), αλλά στη **σύνθεση** (συνεννόηση και συνεργασία των δύο). Η επικράτηση του ενός εις βάρος του άλλου έχει αρνητικές συνέπειες για το σύνολο, ενώ, αντίθετα, η συνεργασία τους προωθεί το όφελος του συνόλου.

Το δίλημμα των φυλακισμένων - οικονομικά θαύματα

Οι υποστηρικτές είτε της ιδιωτικής πρωτοβουλίας είτε του κρατικού παρεμβατισμού είναι δέσμοι της λογικής που οδηγεί στο «δίλημμα των φυλακισμένων», δηλαδή: αν η αγορά (ιδιώτες) και το κράτος (κοινωνικό σύνολο) δράσουν «ατομικά», τότε θα οδηγηθούν στη χειρότερη κατάσταση, ενώ αν συνεργαστούν, θα ωφεληθούν και οι δύο.

Η εμπειρία έχει δείξει ότι η συνεργασία ελεύθερης αγοράς και κρατικού παρεμβατισμού μπορεί να κάνει οικονομικά θαύματα, όπως συνέβη σε χώρες της Άπω Ανατολή (Ταϊβάν, Ν. Κορέα, Σιγκαπούρη, Χονγκ Κονγκ κτλ.), αλλά και σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης, οι οποίες **συνδύασαν τον κρατικό παρεμβατισμό με τους κανόνες της αγοράς**. Το κράτος αναπτύσσει μια ικανή γραφειοκρατία και λειτουργεί ανταγωνιστικά με τον ιδιωτικό τομέα. Επομένως, ο σωστός συνδυασμός αγοράς και κρατικού σχεδιασμού, φαίνεται πως είναι η καλύτερη λύση για την επίλυση των τεσσάρων βασικών οικονομικών προβλημάτων.

2.4 Ο κρατικός προϋπολογισμός

Κρατικός προϋπολογισμός

Περιλαμβάνει το σύνολο των δαπανών και των εσόδων που σχεδιάζει το κράτος να πραγματοποιήσει το επόμενο έτος. Με αυτόν η κυβέρνηση μπορεί να κάνει ορθολογική διαχείριση των δημόσιων οικονομικών.

Από νομική άποψη είναι **νόμος**, ενώ από λογιστική άποψη είναι **λογαριασμός** (έσοδα-έξοδα).

Είδη προϋπολογισμού

- α) **Πλεονασματικός**: όταν τα έσοδα είναι μεγαλύτερα από τις δαπάνες.
- β) **Ελλειμματικός**: όταν τα έσοδα είναι μικρότερα από τις δαπάνες. Συνήθως οφείλεται σε αυξημένες και έκτακτες δαπάνες (π.χ. αυξημένες δημόσιες επενδύσεις, θεομηνίες). Η Ελλάδα, κυρίως μετά το 1981, είχε προϋπολογισμούς με διαρκώς αυξανόμενο έλλειμμα.

γ) **Ισοσκελισμένος**: όταν τα έσοδα είναι ίσα με τις δαπάνες. Σε αυτή την περίπτωση, η κυβέρνηση οφείλει να προσαρμόζει τις δαπάνες στα έσοδα και όχι τα έσοδα στις δαπάνες.

2.4.1 Δημόσια έσοδα

Κατηγορίες εσόδων του κράτους

- οι φόροι
- ο δανεισμός
- η άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας

Οι φόροι

Είναι η κύρια πηγή εσόδων του κράτους και αποτελούν αναγκαστική μεταβίβαση εισοδήματος (πόρων) από τους ιδιώτες (νοικοκυριά και επιχειρήσεις) προς το κράτος, το οποίο τους χρησιμοποιεί για την παραγωγή προϊόντων που θα ικανοποιήσουν τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου (π.χ. υπηρεσίες υγείας).

Κατηγορίες φόρων

α) Άμεσοι φόροι

Οι φορολογούμενοι φορολογούνται απευθείας. Οι φόροι αυτοί επιβάλλονται στο εισόδημα και στην περιουσία των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων.

Το **πλεονέκτημά** τους είναι ότι είναι προσαρμοσμένοι στη φοροδοτική ικανότητα των φορολογουμένων, ενώ το **μειονέκτημά** τους είναι ότι είναι λιγότερο ανεκτοί από τους φορολογούμενους.

β) Έμμεσοι φόροι

Φορολογείται έμμεσα το εισόδημα και η περιουσία των φορολογουμένων, επιβάλλονται σε προϊόντα κατανάλωσης (φόρος καπνού, φόρος στα οινοπνευματώδη ποτά, Φόρος Προστιθέμενης Αξίας κτλ.). Το κράτος επιβάλλει φόρο στις επιχειρήσεις και αυτές τον μεταβιβάζουν στην τιμή των προϊόντων, έτσι, τελικά τον φόρο τον πληρώνουν έμμεσα οι καταναλωτές.

Το **πλεονέκτημά** τους είναι ότι τα έξοδα που κάνει το κράτος για να τους εισπράξει είναι μικρότερα, ενώ το **μειονέκτημά** τους είναι ότι πλήττουν πιο πολύ τα μικρότερα εισοδήματα.

Είδη φόρων	Πλεονέκτημα	Μειονέκτημα
Άμεσοι (επιβάλλονται στο εισόδημα και στην περιουσία των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων)	Είναι προσαρμοσμένοι στη φοροδοτική ικανότητα των φορολογουμένων.	Είναι λιγότερο ανεκτοί από τους φορολογούμενους.
Έμμεσοι (επιβάλλονται σε προϊόντα κατανάλωσης)	Τα κρατικά έξοδα για την είσπραξή τους είναι μικρότερα.	Πλήττουν πιο πολύ τα μικρότερα εισοδήματα.

Είδη φόρων στις ανεπτυγμένες και στις αναπτυσσόμενες χώρες

Οι ανεπτυγμένες χώρες επιβάλλουν κυρίως άμεσους φόρους (εισοδήματος και περιουσίας) και, αντίθετα, οι αναπτυσσόμενες χώρες επιβάλλουν κυρίως έμμεσους φόρους.

Γιατί υπάρχουν πολλοί φόροι και όχι μόνο ένας;

Ενώ είναι προτιμότερο να υπάρχει ένας φόρος (απλό φορολογικό σύστημα, μείωση εξόδων είσπραξης, μικρότερη ταλαιπωρία κτλ.), εντούτοις οι πολλοί φόροι έχουν πλεονεκτήματα, όπως:

- επιτελούνται καλύτερα οι λειτουργίες του φόρου
- η κατανομή των φορολογικών βαρών είναι ανάλογη της φοροδοτικής ικανότητας των φορολογουμένων
- οι φορολογούμενοι εξυπηρετούνται καλύτερα, διότι μπορούν ευκολότερα να εκπληρώσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις

2.4.2 Δημόσιες δαπάνες

Αποτελούν ένα από τα πιο σημαντικά μέσα του κράτους για να επιτύχει τους σκοπούς του. Η κυβέρνηση τις χρησιμοποιεί για να εφαρμόσει την πολιτική της και για να επιλύσει τα βασικά οικονομικά προβλήματα.

Παραδείγματα επίλυσης προβλημάτων

Η καλύτερη κατανομή των πόρων

Όταν το κράτος χρειάζεται μεγαλύτερες ποσότητες από ένα αγροτικό προϊόν, το επιδοτεί και έτσι οι αγρότες το παράγουν σε μεγαλύτερες ποσότητες.

Η σταθεροποίηση της οικονομίας

Όταν υπάρχει πληθωρισμός (τάση αύξησης των τιμών), το κράτος μειώνει τις δη-

μόσιες δαπάνες για να μειώσει τη ζήτηση και να επέλθει ισορροπία στην οικονομία.

Η οικονομική ανάπτυξη

Το κράτος, αυξάνοντας τις δημόσιες επενδύσεις σε έργα υποδομής (δρόμους, λιμάνια, τεχνολογία κτλ.), βοηθά στην οικονομική ανάπτυξη.

Η καλύτερη διανομή του εισοδήματος

Αν το κράτος θέλει δικαιότερη διανομή του εισοδήματος, αυξάνει το εισόδημα (π.χ. με επιδόματα) στις ασθενέστερες οικονομικά ομάδες του πληθυσμού.

2.5 Ισοζύγιο: πλεονασματικό ή ελλειμματικό

Ισοζύγιο

Είναι η εξίσωση ανάμεσα στα έσοδα και στα έξοδα, δηλαδή ίσα έσοδα και έξοδα.

Το ισοζύγιο πληρωμών (ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών)

Από λογιστική άποψη

Είναι ένας λογαριασμός (έσοδα-έξοδα) που περιλαμβάνει τις οικονομικές συναλλαγές της χώρας με τις άλλες χώρες, μέσα σε μια ορισμένη χρονική περίοδο, συνήθως ένα έτος.

Από οικονομική άποψη

Μπορεί να είναι πλεονασματικό ή ελλειμματικό.

Από λογιστική άποψη

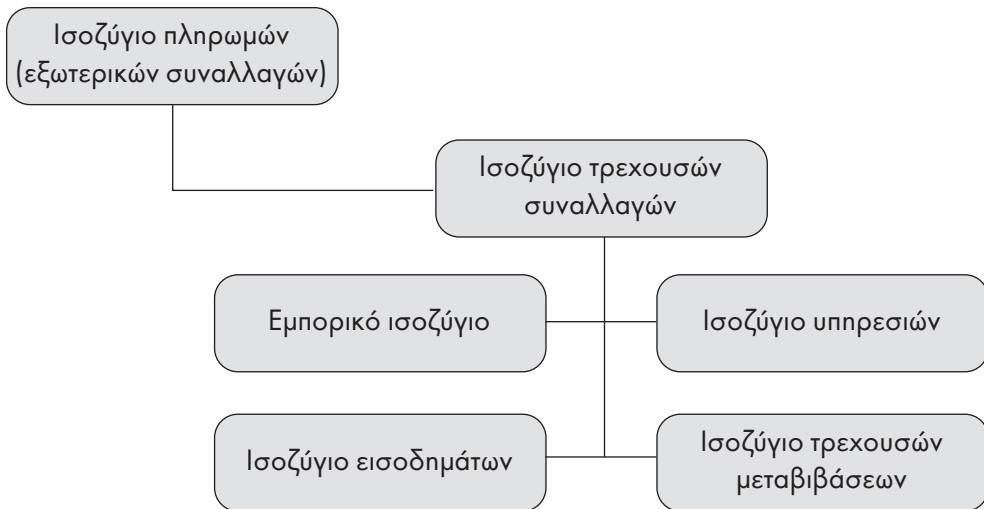
Είναι πάντοτε ισοζυγισμένο.

Ισοζύγια που περιλαμβάνει

Το ισοζύγιο πληρωμών περιλαμβάνει επιμέρους ισοζύγια⁷, με κυριότερο το **ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών**, το οποίο περιέχει:

- το εμπορικό ισοζύγιο: περιλαμβάνει τις εξαγωγές και εισαγωγές εμπορευμάτων
- το ισοζύγιο υπηρεσιών: περιλαμβάνει τις εισπράξεις και πληρωμές από ταξίδια (τουρισμό), μεταφορές και άλλες υπηρεσίες
- το ισοζύγιο εισοδημάτων: περιλαμβάνει τις εισπράξεις και πληρωμές για μισθούς, τόκους, κέρδη κτλ.
- το ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων: περιλαμβάνει εισπράξεις και πληρωμές από και προς την Ε.Ε. και άλλους τομείς (μεταναστευτικά εμβάσματα κτλ.).

7. Π.χ. ισοζύγιο κεφαλαιακών μεταβιβάσεων, ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών.

Στην Ελλάδα, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Είναι μόνιμα ελλειμματικό. Ειδικότερα:

Το εμπορικό ισοζύγιο

Είναι πάντοτε ελλειμματικό (οι εξαγωγές μικρότερες από τις εισαγωγές) και αυτό οφείλεται στην έλλειψη ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί και το μόνιμο οικονομικό πρόβλημα της χώρας.

Το ισοζύγιο υπηρεσιών

Είναι πλεονασματικό, κυρίως λόγω του τουρισμού, ο οποίος εξισορροπεί κάπως το μόνιμα ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο.

Το ισοζύγιο εισοδημάτων

Είναι ελλειμματικό, κυρίως λόγω πληρωμής δανείων και τόκων του δημοσίου κτλ.

Το ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων

Είναι πλεονασματικό, κυρίως λόγω των εισπράξεων από την Ε.Ε.

2.6 Δημόσιος δανεισμός

Έλλειμμα στον προϋπολογισμό – δημόσιος δανεισμός

Όταν οι δημόσιες δαπάνες είναι μεγαλύτερες από τα έσοδα, τότε υπάρχει έλλειμμα στον προϋπολογισμό και το κράτος αναγκάζεται να προσφύγει στον δανεισμό για να καλύψει τις δαπάνες του. Το ίδιο ισχύει όταν το ισοζύγιο πληρωμών είναι και αυτό ελλειμματικό: **το κράτος προσφεύγει στον δανεισμό** και, φυσικά, σημασία δεν έχει μόνο το ύψος του δανεισμού αλλά και οι όροι δανεισμού (επιτόκιο, διάρκεια κτλ.).

Πηγές δανεισμού για το κράτος

α) Το ομολογιακό δάνειο

Το κράτος εκδίδει ομολογίες (πιστωτικούς τίτλους οι οποίοι είναι διαπραγματεύσιμοι στο χρηματιστήριο), που μπορεί να τις αγοράσει το κοινό ή οι τράπεζες και απευθύνονται είτε στο εσωτερικό είτε στο εξωτερικό.

β) Ο αναγκαστικός δανεισμός

Το κράτος αναγκάζει φυσικά και νομικά πρόσωπα (π.χ. ασφαλιστικά ταμεία) να αγοράσουν κρατικά ομόλογα (ομόλογα ελληνικού δημοσίου) ή να καταθέσουν τα κεφάλαιά τους στην Τράπεζα Ελλάδος.

Διακρίσεις δημόσιου δανεισμού-δημόσιου χρέους

Δημόσιος δανεισμός (από πού προέρχονται τα κεφάλαια)		Δημόσιο χρέος (ανάλογα με τις δαπάνες που καλύπτει)	
Εσωτερικός	Όταν τα κεφάλαια προέρχονται από το εσωτερικό της χώρας.	Παραγωγικό	Καλύπτει παραγωγικές δαπάνες (επενδύσεις), που αυξάνουν το Εθνικό Εισόδημα
Εξωτερικός	Όταν τα κεφάλαια προέρχονται από το εξωτερικό.	Καταναλωτικό	Καλύπτει καταναλωτικές δαπάνες του δημοσίου (π.χ. μισθοί δημοσίων υπαλλήλων)

Μειονεκτήματα δημόσιου δανεισμού

Ο δημόσιος δανεισμός **αυξάνει το δημόσιο χρέος**. Τα κυριότερα μειονεκτήματά του είναι:

α) Η επιβάρυνση των μελλοντικών προϋπολογισμών

Ένα μέρος από τα μελλοντικά έσοδα του κράτους θα πρέπει να διατεθεί για την κάλυψη του δημόσιου χρέους και επομένως είναι αναγκασμένο να κάνει περικοπή των δημόσιων δαπανών. Αν το χρέος είναι υψηλό, η περικοπή αναγκαστικά γίνεται σε βασικές κοινωνικές ανάγκες (υγείας, παιδείας κτλ.).

β) Η ενδεχόμενη χρεοκοπία του κράτους λόγω υπέρμετρου δανεισμού

Όταν ο δανεισμός του κράτους είναι υπέρμετρος (υπερχρέωση), τότε κλονίζεται η εμπιστοσύνη του κοινού και των επενδυτών για την ικανότητα του κράτους να ξεπληρώσει το χρέος του και επέρχεται η κρατική πτώχευση (χρεοκοπία). Το κράτος, δηλώνοντας αδυναμία να καταβάλει τόκους και χρεολύσια, κλείνει κάθε πηγή δανεισμού και συνάπτει τα **νέα δάνεια** με βαρείς όρους.

γ) Η επιβάρυνση των μελλοντικών γενιών

Η γενιά που δανείζεται έχει όφελος από τον κρατικό δανεισμό, διότι βελτιώνει το βιοτικό της επίπεδο. Αντίθετα, η επόμενη γενιά (ανάλογα με το μέγεθος και τη διάρκεια του δανείου) υποβιβάζει το βιοτικό της επίπεδο, διότι είναι αναγκασμένη να ξεπληρώσει τα δάνεια της προηγούμενης.

Εσωτερικός δανεισμός

Αν ο δανεισμός προέρχεται από το εσωτερικό, οι συνέπειες δεν είναι τόσο δυσμενείς, διότι για την εξυπηρέτηση του χρέους **αυξάνεται η φορολογία**, που σημαίνει ανακατανομή του εισοδήματος. Επιπλέον, με αυτόν τον τρόπο δεν επιβαρύνονται οι μελλοντικές γενιές.

Γιατί το κράτος δανείζεται υπέρογκα ποσά;

Διότι οι βουλευτές ψηφίζουν ευκολότερα δαπάνες του προϋπολογισμού όταν καλύπτονται από δανεισμό (αφού θα πληρώσουν οι μελλοντικές γενιές), παρά όταν καλύπτονται από φόρους (αφού θα πληρώσουν οι σημερινοί ψηφοφόροι). Αλλά και ο λαός αυτό είναι που επιθυμεί.

Το κρίσιμο ερώτημα που έχει να αντιμετωπίσει κάθε κυβέρνηση είναι: **Ποιο είναι το άριστο μέγεθος των δημόσιων δαπανών και ποιο το μέγεθος κάθε κατηγορίας δαπανών;** Το πρόβλημα αυτό φροντίζει να το επιλύει με τον κρατικό προϋπολογισμό.

Η οικονομική κρίση γεννά και ευκαιρίες

Ο υπέρμετρος δανεισμός μπορεί να οδηγήσει σε κρατική χρεοκοπία και σε βαθιά οικονομική κρίση. Όμως, όπως κάθε οικονομική κρίση γεννά και ευκαιρίες, έτσι και η σημερινή κρίση μπορεί να αποτελέσει την απαρχή για μια νέα δημιουργική πορεία σε όλους τους τομείς (πολιτική, οικονομία, πολιτισμός κτλ.).

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Α΄ ΟΜΑΔΑ

- 1α. 1. Λ, προκύπτει αν το Α.Ε.Π. διαιρεθεί με το σύνολο του πληθυσμού της χώρας (30).
2. Λ, τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις αποτελούν τον ιδιωτικό τομέα και επιδιώκουν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους, επιδιώκουν δηλαδή τη μεγιστοποίηση της ατομικής ευημερίας (32).
3. Σ, τα δημόσια αγαθά είναι αδιαίρετα και το όφελός τους διαχέεται στο κοινωνικό σύνολο, χωρίς αποκλεισμούς (33).
4. Λ, ο κρατικός προϋπολογισμός περιλαμβάνει το σύνολο των δαπανών και των εσόδων που σχεδιάζει το κράτος να πραγματοποιήσει το επόμενο έτος (36). Το ισοζύγιο πληρωμών, από λογιστική άποψη, είναι ένας λογαριασμός (έσοδα-έξοδα) που περιλαμβάνει τις οικονομικές συναλλαγές της χώρας με τις άλλες χώρες, εντός ορισμένης χρονικής περιόδου, συνήθως ενός έτους (38).
5. Σ (38).
- 1β. α (30).
- 1γ. 2, 3, 1, 5, 4.
- 2α. Αδυναμίες του Α.Ε.Π.:
- α) Δεν περιλαμβάνει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που δεν είναι αντικείμενα αγοραπωλησίας (οικιακή εργασία κτλ.).
 - β) Δε λαμβάνει υπόψη τη σύνθεση της παραγωγής, γιατί εκφράζει το μέγεθος της παραγωγής και όχι την παραγωγή κατά είδος.
 - γ) Δε λαμβάνει υπόψη τη διανομή του προϊόντος. Έτσι, όσο δικαιότερη διανομή υπάρχει τόσο μεγαλύτερη κοινωνική ευημερία υπάρχει, και το αντίστροφο.
 - δ) Δε λαμβάνει υπόψη τη βελτίωση της ποιότητας, αφού μετρά ποσότητες και όχι ποιότητες.
- 2β. Ο δημόσιος δανεισμός έχει μειονεκτήματα, όπως:
- α) Επιβάρυνση μελλοντικών προϋπολογισμών. Ένα μέρος των μελλοντικών εσόδων θα πρέπει να εξυπηρετήσει το δημόσιο χρέος και αυτό σημαίνει περικοπή των δημοσίων δαπανών. Αν το χρέος είναι υψηλό, σημαίνει ότι θα πρέπει μεγάλο μέρος των εσόδων να διατεθεί για την εξυπηρέτησή του, δηλαδή θα χρειαστεί να γίνει περικοπή σε βασικές κοινωνικές ανάγκες (υγείας, παιδείας κτλ.).
 - β) Υπέρμετρος δανεισμός οδηγεί στη χρεοκοπία του κράτους. Κλονίζεται η

εμπιστοσύνη του κοινού και των επενδυτών για την ικανότητα του κράτους να εξυπηρετήσει το χρέος του. Όταν ο δανεισμός του κράτους είναι υπέρμετρος, τότε επέρχεται η κρατική πτώχευση, η χρεοκοπία. Τότε το κράτος δηλώνει αδυναμία να καταβάλει τόκους και χρεολύσια. Αυτό σημαίνει ότι κλείνει κάθε πηγή δανεισμού, για μικρό ή μεγάλο διάστημα, και τα πιθανά νέα δάνεια τα συνάπτει με δυσκολότερους όρους.

- γ) Επιβαρύνει τις μελλοντικές γενιές. Η γενιά που δανείζεται έχει όφελος, αφού βελτιώνει το βιοτικό της επίπεδο. Αντίθετα, η επόμενη γενιά, υποβιβάζει το βιοτικό της επίπεδο, αφού καλείται να πληρώσει τα δάνεια της προηγούμενης γενιάς.

Β' ΟΜΑΔΑ

1α. Το Α.Ε.Π. προσδιορίζεται με δύο τρόπους:

α) Ως δαπάνη. Προσθέτουμε όλες τις δαπάνες, ιδιωτικές και δημόσιες (κατανάλωσης, επένδυσης κτλ.), για τελικά αγαθά και υπηρεσίες που έγιναν για ένα έτος.

β) Ως εισόδημα. Προσθέτουμε όλα τα εισοδήματα (μισθοί, τόκοι κτλ.), που δημιουργούνται από την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, για ένα έτος.

1β. Το θεμελιώδες οικονομικό πρόβλημα, που έχει παγκόσμια ισχύ και από το οποίο απορρέουν και όλα τα υπόλοιπα είναι ότι: οι ανάγκες που έχουμε είναι απεριόριστες και τα μέσα για την ικανοποίησή τους περιορισμένα. Δηλαδή, πώς με περιορισμένους πόρους θα ικανοποιηθούν οι απεριόριστες ανάγκες;

Τα τέσσερα βασικά οικονομικά προβλήματα που απορρέουν από το θεμελιώδες οικονομικό πρόβλημα είναι:

- η κατανομή πόρων
- η οικονομική σταθερότητα
- η οικονομική ανάπτυξης
- η διανομή του εισοδήματος.

2α. Οι τέσσερις φάσεις του προϋπολογισμού είναι:

α) Η κατάρτιση: καταρτίζεται από την κυβέρνηση (υπουργείο Οικονομικών), με βάση την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης και τους προϋπολογισμούς των επιμέρους υπουργείων.

β) Η έγκριση: ο προϋπολογισμός του επόμενου έτους και ο απολογισμός του προηγούμενου έτους ψηφίζεται από την ολομέλεια της Βουλής και έχει ισχύ νόμου, δηλαδή είναι υποχρεωτικός για όλους.

γ) Η εκτέλεση: η εκτέλεση των εσόδων γίνεται από τις εφορίες και τα τελωνεία και η εκτέλεση των δαπανών γίνεται από τα αρμόδια όργανα των δημόσιων υπηρεσιών.

δ) Ο έλεγχος: υπάρχει προληπτικός και κατασταλτικός έλεγχος, που γίνονται από το Ελεγκτικό Συνέδριο, από τους παρέδρους που είναι εγκατεστημένοι σε κάθε υπουργείο. Ο προληπτικός γίνεται πριν από την πληρωμή των δαπανών, ενώ ο κατασταλτικός γίνεται μετά το τέλος του έτους.

2β. α) Άμεσοι φόροι: Οι φορολογούμενοι φορολογούνται απευθείας. Οι φόροι αυτοί επιβάλλονται στο εισόδημα και στην περιουσία των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Το πλεονέκτημά τους είναι ότι είναι προσαρμοσμένοι στη φοροδοτική ικανότητα των φορολογουμένων, ενώ το μειονέκτημά τους είναι ότι είναι λιγότερο ανεκτοί από τους φορολογούμενους.

β) Έμμεσοι φόροι. Φορολογείται έμμεσα το εισόδημα και η περιουσία των φορολογουμένων. Οι φόροι αυτοί επιβάλλονται σε διάφορα προϊόντα κατανάλωσης (φόρος καπνού, φόρος στα οينوπνευματώδη ποτά, Φ.Π.Α. κτλ.). Οι επιχειρήσεις πληρώνουν τον φόρο στο κράτος και τον μετακυλύουν στην τιμή των προϊόντων, έτσι, τελικά τον φόρο τον πληρώνουν έμμεσα οι καταναλωτές των προϊόντων. Το πλεονέκτημά τους είναι ότι τα έξοδα είσπραξης είναι μικρότερα, ενώ το μειονέκτημά τους είναι ότι πλήττουν βαρύτερα τα μικρότερα εισοδήματα.

Στις ανεπτυγμένες χώρες οι άμεσοι φόροι (εισοδήματος και περιουσίας) αποτελούν την κύρια πηγή εσόδων του κράτους. Αντίθετα, στις αναπτυσσόμενες χώρες, την κύρια πηγή εσόδων του κράτους αποτελούν οι έμμεσοι φόροι.

Ασκήσεις - Δραστηριότητες

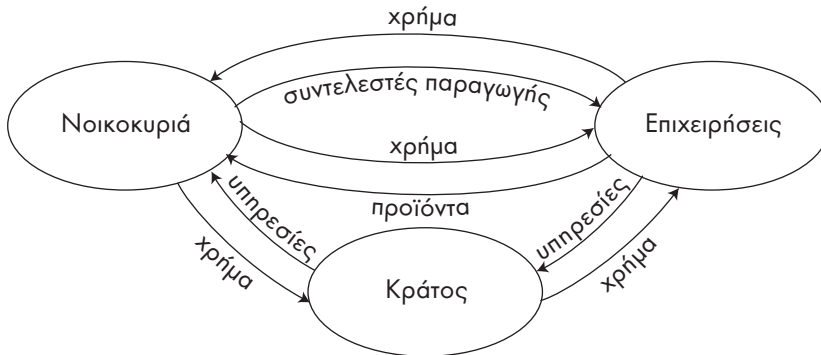
1. Το κράτος ως παραγωγός αγαθών και υπηρεσιών: Το κράτος παρέχει στους πολίτες του δημόσια αγαθά, τα οποία φροντίζει να τα παράγει το ίδιο, όπως για παράδειγμα την άμυνα, τη δημόσια εκπαίδευση, τη δημόσια υγεία, την κατασκευή δημόσιων οδών, πάρκων, λιμανιών κτλ.

Το κράτος ως καταναλωτής: Ένα σχολείο για να λειτουργήσει χρειάζεται να καταναλώσει αναλώσιμα υλικά (γραφική ύλη κτλ), ή τις υπηρεσίες ενός ηλεκτρολόγου ή ενός υδραυλικού, τις οποίες αγοράζει από τους ιδιώτες. Το ίδιο και ένα νοσοκομείο, για να λειτουργήσει χρειάζεται να προμηθευτεί και να καταναλώσει διάφορα ιατρικά προϊόντα (φάρμακα, γάζες, χειρουργικά εργαλεία, κλινοσκεπάσματα κτλ.).

2. Τα νοικοκυριά δίνουν στις επιχειρήσεις παραγωγικούς συντελεστές (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο) και εισπράττουν χρήμα.

Οι επιχειρήσεις δίνουν στα νοικοκυριά προϊόντα και εισπράττουν χρήμα.

Το κράτος προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες (π.χ. παιδεία, υγεία κτλ.) στα νοικοκυριά και στις επιχειρήσεις και εισπράττει χρήμα από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις.

3. Μια δημόσια επιχείρηση είναι τα Ε.Λ.Τ.Α. (Ελληνικά Ταχυδρομεία), έργο των οποίων είναι μεταφορά γραμμάτων και επιστολών ακόμη και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές της χώρας. Είναι κρατική επιχείρηση και εξυπηρετεί το κοινωνικό συμφέρον, γι' αυτό και το κόστος ενός απλού γράμματος είναι πολύ χαμηλό και ανεξάρτητο από την απόσταση (π.χ. από την Αθήνα στη Θήβα, ή από την Αθήνα στο Καστελόριζο) ή και τον τόπο που θα σταλεί (πόλη, νησί, βουνό). Δε θα μπορούσε να ήταν ιδιωτική, διότι σε κανέναν ιδιώτη δε θα συνέφερε η μεταφορά ενός και μόνο γράμματος ή μιας επιστολής σε ένα απομακρυσμένο μέρος (π.χ. στα Αντικύθηρα).

Ένα κατάστημα που πουλάει ρούχα είναι μια ιδιωτική επιχείρηση. Σκοπός του είναι το ιδιωτικό συμφέρον και η μεγιστοποίηση του κέρδους. Λειτουργεί ανταγωνιστικά προς άλλα παρόμοια καταστήματα και στην περίπτωση που δεν είναι αποτελεσματικό και κερδοφόρο, τότε είναι αναγκασμένο να κλείσει. Δε θα μπορούσε να ήταν δημόσια επιχείρηση, γιατί το ρούχο δεν είναι δημόσιο αγαθό (όπως π.χ. η άμυνα ή η υγεία) για να το προσφέρει το κράτος δωρεάν ή με ένα συμβολικό αντίτιμο.

4. **Πλεονασματικός Προϋπολογισμός**

	Έσοδα	Έξοδα
Υπουργείο Εθνικής Άμυνας		
Έσοδα από προσφορά υπηρεσιών	10.000	
Έσοδα από εκμίσθωση ακινήτων	20.000	
Προμήθεια παρασήμων και μεταλλείων		1.000
Δαπάνες επιμόρφωσης προσωπικού		20.000
Υπουργείο Οικονομικών		
Μερίσματα μετοχών τραπεζών	25.000	
Έσοδα από πρόστιμα και παράβολα	1.000	
Έπιπλα και εξοπλισμός		15.000
Αμοιβές και έξοδα ελευθέρων επαγγελματιών		14.000

Υπουργείο Γεωργίας και Κτηνοτροφίας		
Έσοδα από πώληση γεωργικών και δασικών εκμεταλλεύσεων	15.000	
Αμοιβές υπαλλήλων		30.000
Πληρωμές για μετακίνηση υπαλλήλων		5.000
Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού		
Έσοδα κληροδοτήματος Κ. Αντωνίου για παροχή υποτροφιών	4.000	
Έξοδα για την εκτέλεση κληροδοτήματος Κ. Αντωνίου για παροχή υποτροφιών		3.000
Έξοδα μετάθεσης ή απόσπασης στο εσωτερικό		5.000
Υπουργείο Τουρισμού		
Έσοδα από προσφορά υπηρεσιών	45.000	
Αμοιβές ωρομίσθιου προσωπικού		12.000
Διαφημίσεις και δημοσιεύσεις		5.000
Σύνολο	120.000	110.000
Πλεόνασμα (10.000)		

Ελλειμματικός Προϋπολογισμός

	Έσοδα	Έξοδα
Υπουργείο Εθνικής Άμυνας		
Έσοδα από προσφορά υπηρεσιών	10.000	
Έσοδα από εκμίσθωση ακινήτων	20.000	
Προμήθεια παρασήμων και μεταλλείων		1.000
Δαπάνες επιμόρφωσης προσωπικού		20.000
Υπουργείο Οικονομικών		
Μερίσματα μετοχών τραπεζών	15.000	
Έσοδα από πρόστιμα και παράβολα	1.000	
Έπιπλα και εξοπλισμός		15.000
Αμοιβές και έξοδα ελεύθερων επαγγελματιών		14.000
Υπουργείο Γεωργίας και Κτηνοτροφίας		
Έσοδα από πώληση γεωργικών και δασικών εκμεταλλεύσεων	15.000	
Αμοιβές υπαλλήλων		50.000
Πληρωμές για μετακίνηση υπαλλήλων		5.000

**Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων,
Πολιτισμού και Αθλητισμού**

Έσοδα κληροδοτήματος Κ. Αντωνίου για παροχή υποτροφιών	4.000	
Έξοδα για την εκτέλεση κληροδοτήματος Κ. Αντωνίου για παροχή υποτροφιών		3.000
Έξοδα μετάθεσης ή απόσπασης στο εσωτερικό		5.000

Υπουργείο Τουρισμού

Έσοδα από προσφορά υπηρεσιών	35.000	
Αμοιβές ωρομίσθιου προσωπικού		12.000
Διαφημίσεις και δημοσιεύσεις		5.000

Σύνολο	100.000	130.000
Έλλειμμα (30.000)		

1ο ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α

A1. Ερωτήσεις σωστού-λάθους

- α. Η αύξηση ή η μείωση των δημόσιων δαπανών ανταποκρίνεται στις πολιτικές που εφαρμόζει η κάθε κυβέρνηση ή αλλιώς στις επιθυμίες της πλειοψηφίας των πολιτών που εκλέγουν την κυβέρνηση.
- β. Ο προσδιορισμός του άριστου μεγέθους του κράτους είναι εφικτός, γι' αυτό γίνεται λόγος για ενδεδειγμένο μέγεθος του δημόσιου τομέα.
- γ. Αν η ζήτηση αγαθών είναι μικρότερη από την προσφορά, και υπάρχει πληθωρισμός, το κράτος μειώνει τις δημόσιες δαπάνες ώστε να μειωθεί η ζήτηση και να επέλθει ισορροπία στην οικονομία.
- δ. Το κυριότερο πλεονέκτημα των άμεσων φόρων είναι ότι το φορολογικό βάρος είναι προσαρμοσμένο στη φοροδοτική ικανότητα των φορολογουμένων, ενώ το κυριότερο μειονέκτημά τους είναι ότι πλήττουν βαρύτερα τα μικρότερα εισοδήματα.
- ε. Σε καμιά χώρα δεν υπάρχει αμιγές καπιταλιστικό σύστημα, διότι το κράτος παρεμβαίνει σημαντικά στην οικονομία.

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

A2. Το Α.Ε.Π. είναι:

- α. η συνολική αξία των τελικών και ενδιάμεσων αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μια οικονομία σε ένα έτος με συντελεστές παραγωγής που ανήκουν στους κατοίκους της χώρας (ντόπιους και ξένους)
- β. η συνολική αξία των ενδιάμεσων αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μια οικονομία σε ένα έτος με συντελεστές παραγωγής που ανήκουν στους κατοίκους της χώρας (ντόπιους και ξένους)
- γ. η συνολική αξία των τελικών υλικών αγαθών που παράγει μια οικονομία σε ένα έτος με συντελεστές παραγωγής που ανήκουν στους κατοίκους της χώρας (ντόπιους και ξένους)
- δ. η συνολική αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μια οικονομία σε ένα έτος με συντελεστές παραγωγής που ανήκουν στους κατοίκους της χώρας (ντόπιους και ξένους)

A3. Δύο από τα τέσσερα οικονομικά προβλήματα είναι:

- α. το πρόβλημα της διανομής του εισοδήματος και το πρόβλημα της κοινωνικής ανάπτυξης
- β. το πρόβλημα της διανομής του εισοδήματος και το πρόβλημα της οικονομικής ανάπτυξης
- γ. το πρόβλημα της διανομής του κεφαλαίου και το πρόβλημα της οικονομικής ανάπτυξης
- δ. το πρόβλημα της διανομής του κεφαλαίου και το πρόβλημα της κοινωνικής ανάπτυξης

ΘΕΜΑ Β

- A4α.** Σε ποιες οικονομίες ο μηχανισμός της αγοράς λύνει τα οικονομικά προβλήματα; Πώς το κράτος καλείται να διορθώσει τις αδυναμίες του; Να παρουσιάσετε μια χαρακτηριστική περίπτωση στην οποία ο μηχανισμός αυτός δε λειτουργεί ικανοποιητικά.
- A4β.** Τι περιλαμβάνει ο προϋπολογισμός του κράτους; Τι είναι ο προϋπολογισμός από νομική και τι από λογιστική άποψη;

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ**ΘΕΜΑ Α**

- B1α.** Ένα από τα προβλήματα του δημόσιου δανεισμού είναι ότι όταν είναι υπέρμετρος οδηγεί στη χρεοκοπία του κράτους. Τι γνωρίζετε γι' αυτό;
- B1β.** Για ποιο λόγο η πραγματική οικονομική ευημερία μιας χώρας αποδεικνύεται εν μέρει από τους εθνικούς λογαριασμούς; Τι συμβαίνει στην περίπτωση της Ελλάδας;

ΘΕΜΑ Β

- B2α.** Ποια η διαφορά μικροοικονομίας και μακροοικονομίας;
- B2β.** Ποια είναι τα ισοζύγια που περιλαμβάνει το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και τι περιλαμβάνει το καθένα;

2ο ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α

A1. Ερωτήσεις σωστού-λάθους

- α. Η αύξηση ή μείωση των δημόσιων δαπανών ανταποκρίνεται στις πολιτικές που εφαρμόζει η κάθε κυβέρνηση ή αλλιώς στις επιθυμίες της πλειοψηφίας των πολιτών που εκλέγουν την κυβέρνηση.
- β. Το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας αντανάκλα την έλλειψη ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.
- γ. Ένα από τα μειονεκτήματα της ύπαρξης πολλών φόρων είναι ότι εξυπηρετούνται οι φορολογούμενοι, διότι μπορούν ευκολότερα να εκπληρώνουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις.
- δ. Όταν η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής ανήκει στο κοινωνικό σύνολο, το οικονομικό σύστημα είναι σοσιαλιστικό.
- ε. Η οικιακή εργασία περιλαμβάνεται στο Α.Ε.Π.

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

A2. Οι επιχειρήσεις:

- α. όχι όμως τα νοικοκυριά, επιδιώκουν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους, ενώ το κράτος επιδιώκει να υπηρετήσει το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου
- β. και τα νοικοκυριά επιδιώκουν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους, επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της ατομικής ευημερίας, ενώ το κράτος επιδιώκει να υπηρετήσει το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου, επιδιώκει τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας
- γ. και τα νοικοκυριά επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της ατομικής και της κοινωνικής ευημερίας
- δ. τα νοικοκυριά και το κράτος επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας

Α3. Άσκηση αντιστοίχισης

Α΄ ΣΤΗΛΗ

Παραδείγματα επίλυσης προβλημάτων

1. Η καλύτερη κατανομή των πόρων
2. Η σταθεροποίηση της οικονομίας
3. Η οικονομική ανάπτυξη
4. Η καλύτερη διανομή του εισοδήματος

Β΄ ΣΤΗΛΗ

- Αν η ζήτηση αγαθών είναι μεγαλύτερη από την προσφορά, και υπάρχει πληθωρισμός, το κράτος μειώνει τις δημόσιες δαπάνες.
- Το κράτος αυξάνει το εισόδημα των ασθενέστερων οικονομικά ομάδων του πληθυσμού.
- Το κράτος κάνει δημόσιες επενδύσεις, κυρίως σε έργα υποδομής.
- Αν το κράτος χρειάζεται μεγαλύτερες ποσότητες από ένα αγροτικό προϊόν, επιδοτεί το προϊόν αυτό και έτσι οι αγρότες παράγουν μεγαλύτερες ποσότητες.

ΘΕΜΑ Β

A4α. Ποια, ίσως, είναι η καλύτερη λύση για την επίλυση των βασικών οικονομικών προβλημάτων;

A4β. Τι είναι τα δημόσια αγαθά; Να αναφέρετε παραδείγματα. Πώς το κράτος φροντίζει να τα παρέχει στους πολίτες του;

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Α

B1α. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, ο κρατισμός τίθεται σε αμφισβήτηση. Ποιες είναι οι απόψεις σχετικά με αυτό; Τι είναι το ενδεδειγμένο μέγεθος του δημόσιου τομέα;

B1β. Σε ποιες περιπτώσεις ένα κράτος προσφεύγει στον δανεισμό; Ποιες είναι οι πηγές δανεισμού του κράτους;

ΘΕΜΑ Β

B2α. Αφού είναι τόσο πολλά τα μειονεκτήματα του δανεισμού, γιατί το κράτος δανείζεται και μάλιστα υπέρογκα ποσά;

B2β. Τι είναι οι Δ.Ε.Κ.Ο και ποιον στόχο έχουν;